

LOPEND VUUR

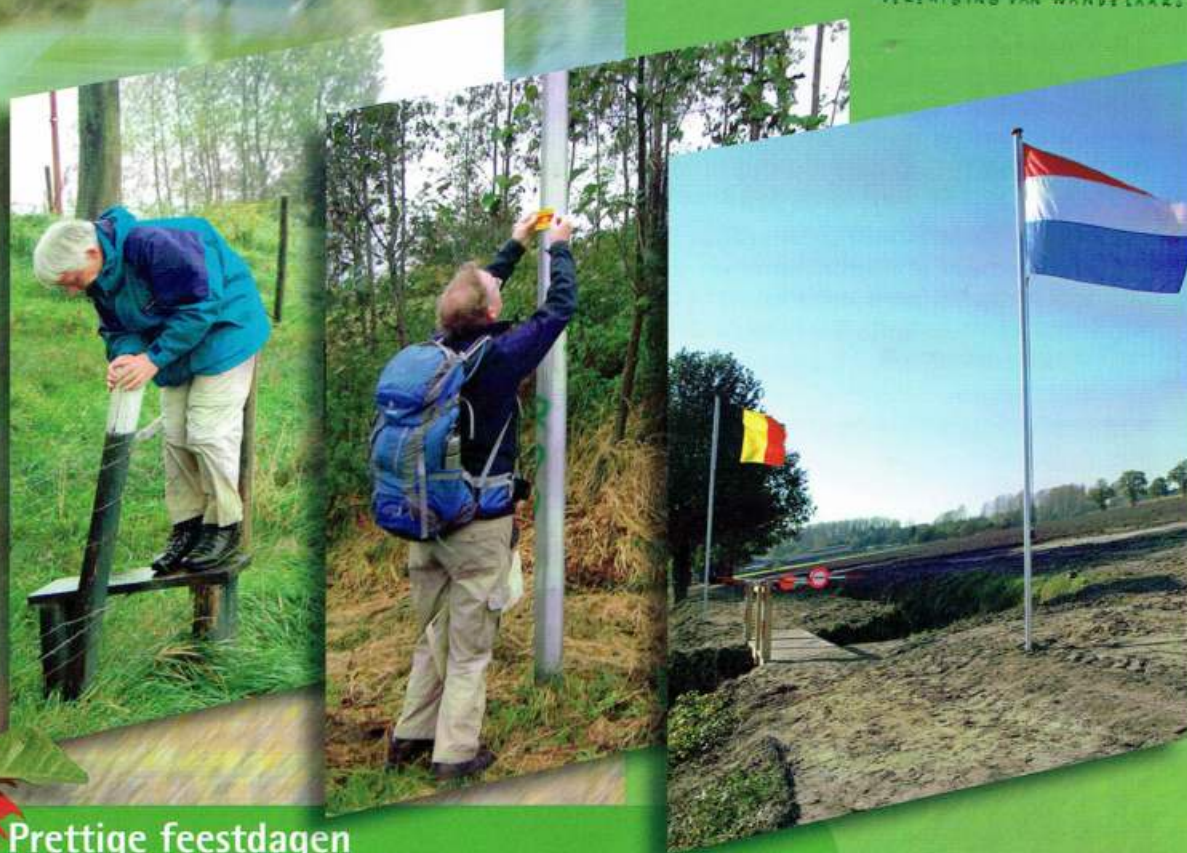
jaargang 17 ■ nummer 3 ■ december 2011 ■ prijs € 2,50

IN DIT NUMMER O.A.

- Noaberpad
- Wandelroute Koewacht
- Traag pad hersteld
- Op pad met de pont

TEVOET IN ACTIE

- West Friesland
- Oude Hollandse Waterliniepad

Prettige feestdagen
en goed wandeljaar 2012

Van de redactie

Onze vereniging werd opgeschrikt door het overlijden van ons lid Martien Veth. Hoewel we wisten van zijn ziekte, hebben we allemaal gehoopt dat hij nog langer in ons midden mocht blijven. Martien heeft ook voor Lopend Vuur vele bijdragen geschreven, zodat zijn naam bij veel leden bekend zal zijn. In dit nummer een in memoriam.

Dit nummer bevat bijdrages uit het hele land, van Zeeuw Vlaanderen tot aan de Dollard. Hiermee hoopt de redactie weer voor alle leden ideeën voor mooie wandelingen aan te reiken, naast het informeren van de leden wat TeVoet doet om de wandelinfrastructuur in Nederland te behouden en uit te breiden. Bijdrages voor het volgende nummer zijn als altijd weer welkom op redactielopendvuur@tevoet.nl. Ook tips voor artikelen blijven welkom!

De redactie wenst je veel lees- en wandelplezier!

Wandelroute in de steigers Handleiding voor routemakers

Bij de Stichting Wandelnet, de stichting waar de vereniging TeVoet ook bij is aangesloten, is deze zomer het boekje *Wandelroute in de steigers* verschenen.

Dit boekje is een handleiding voor routemakers. In het boekje zijn criteria opgenomen die getoetst kunnen worden bij het maken van een wandelroute. Een belangrijk onderwerp is routekwaliteit. Daarbij moet gedacht worden aan exclusiviteit (dat wil zeggen de wandelaar hoeft de route niet te delen met andere verkeersdeelnemers als fietsers en automobilisten) en type verharding (onverhard of niet). Maar ook geluid is bijvoorbeeld een criterium.

Het boekje biedt routemakers handvaten bij de samenstelling van een nieuwe route of bij het realiseren van verbeteringen aan bestaande routes. Het boekje is verkrijgbaar bij Wandelnet. Alle vrijwilligers die een route van Wandelnet nu onderhouden, hebben een exemplaar gekregen. ■

I N H O U D

In memoriam Martin Veth	3
Oeverloperpad en Lingepad wordt Grote Rivierenpad	4
Met de 'Heen en ...' en '... en Weer' naar de Veerse wallen	5
Wandelen in It lân fan sân, klaai en fean	6
Over oude zandweg Tikkenhaenweg in Castelné	8
Noaberpad vernieuwd	10
Wandelroute Koewacht/Fortenpad	12
Ontwikkelingen in de wandelregio West Friesland	16
Wandelnetwerk Goeree-Overflakkee	18
Klankbordgroep Wandelroutenetwerk Zuid-Holland	19
Wandelroute laat de Oude Hollandse Waterlinie herleven	20
Hannekemaaierspad uitgebreid	21
Venster op IJsselmonde	22
Activiteitenkalender	23
Eruit gelicht	24

Lopend Vuur is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars. Het verschijnt drie keer per jaar.

TeVoet, vereniging van wandelaars

- voor meer en betere onverharde wandelmogelijkheden
- voor behoud en herstel cultuurhistorische paden
Ons motto, 'onverhard van dorp tot dorp'.

Meer informatie op www.tevoet.nl. TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelnet.

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 15,00 per jaar. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie

Redactie Lopend Vuur

Redactieadres: Koningin Emmastraat 51, 4205 BL Gorinchem, tel. 0183 622300, redactielopendvuur@tevoet.nl

Ledenadministratie

Voor verhuizingen, aanmelden nieuwe leden:
Ledenadministratie TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, ledenadministratie@tevoet.nl (Hans Dannis, tel. 0522-260205)

Secretariaat

Secretariaat TeVoet, Postbus 1376, 3500 BJ Utrecht, info@tevoet.nl (Dirk van Kekem, tel. 030-2210759)

Contactpersonen in de regio

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen: Paul Wesselius, Regentessestraat 73, 9717 MG Groningen, tel. 050-3120917, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Drenthe: Paul Wesselius, Regentessestraat 73, 9717 MG Groningen, tel. 050-3120917, drenthe@tevoet.nl

Friesland: Ben Rutten, Greate Buorre 15, 9024 EJ Weidum, tel. 058-2519299, friesland@tevoet.nl

Flevoland: Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord, tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Utrecht: Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht, tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland: Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam, tel. 020-6155502, [noord-holland@tevoet.nl](mailto: noord-holland@tevoet.nl)

Gelderland: Nico Vlasveld, Everwijnlaan 11, 6816 RC Arnhem, tel. 026-4457852, mobiel 06-12534316, gelderland@tevoet.nl

Zuid-Holland: Eeffien Huizing, Bernhardlaan 10, 2851 XD Haastrecht, tel. 0182501483, [zuid-holland@tevoet.nl](mailto: zuid-holland@tevoet.nl)

Zeeland: vacant

Limburg: vacant

Noord-Brabant: Harry Benschop, Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau tel. 013-5902960 of 06-12498305, [noord-brabant@tevoet.nl](mailto: noord-brabant@tevoet.nl)

Bestuur TeVoet

Dirk van Kekem, secretaris, info@tevoet.nl, (Tuinstraat 54, 3732 VM De Bilt, tel. 030-2210759)
Hans Dannis, penningmeester, ledenadministratie@tevoet.nl, (Ruskenstuk 11, 7943 JL Meppel, tel. 0522-260205)
Harry Benschop (Loveren 33, 5111 TA Baarle-Nassau, tel. 013-5902960)

Aan deze Lopend Vuur werkten mee:

Harry Benschop, Bert van den Berg, Rien van den Berg, Bert de Boer, Jacob Boetje, Eeffien Huizing, Jeroen Jacobse, Chris Louwerse, Frans Meijdam, Ben Rutten, Liesbeth Waller, Paul Wesselius, Ab Wijnberg

Vormgeving en opmaak: Sanders Et Van Dam Reclame, Utrecht

Volgend nummer verschijnt in april 2012.

Inleveren kopij vóór **15 maart 2012**.

Foto's omslag:

- 1 Glibberig opstapje op het Vossenpad.
- 2 Leendert Brand brengt 1e markering aan van het oude Hollandse Waterliniep pad.
- 3 Opening Tikkenhaenweg op de grens.

In memoriam Martien Veth

Een mooi vormgegeven overlijdensbericht meldde dat Martien Veth op 30 september op 66-jarige leeftijd overleed. Voorop een portret en als achtergrond van de tekst groepjes wandelaars in een Noord-Hollands landschap. 'Hij was tot het laatst gelukkig'.

Martien was drager van de gouden wandelschoen, een trofee die hem tijdens de laatste algemene vergadering van TeVoet werd overhandigd, en met rede. Martien was ook één van de weinige mensen waarnaar bij leven al een voetgangersbrug werd vernoemd. Dat gebeurde bij de feestelijke openstelling van deze brug in oktober 2010 door de wethouder van Niedorp. Deze brug was de schakel die het Niedorpse 'rondje De Rijd' mogelijk maakte om de plas waaraan Martien woonde. Martien bokste dit rondje en bijbehorende brug binnen 2 jaar voor elkaar door als eerste Niedorper gebruik te maken van de nieuwe wet op burgerinitiatieven. Martien was toen al behoorlijk ziek. Ongeveer een jaar eerder meldde hij ons dat hij aan een al vrij gevorderd stadium van kanker leed, iets dat ook voor hem als een verrassing was gekomen.

Samen met Tiny heeft hij het rondje de Rijd één keer kunnen lopen. Dat was nog deze zomer, nadat hij toch weer even was opgekalefaterd. Zijn advies daarna: werk minder met die hoge opstapjes en meer met poortjes of opstapjes met meer treden!

Organisator pur sang

Meer nog dan wandelaar was hij misschien wel belangenbehartiger en organisator van een soort waar er weinig zijn. Hij was niet alleen ongekend vasthoudend, maar had er ook plezier in.

Martien verscheen bij TeVoet en Wandeloverleg Noord-Holland op het toneel eind 2004. Al snel begonnen toen dingen te veranderen bij de jaarlijkse Noord-Hollandse TeVoet-actiewandelingen. Het begon met mooie, door hem gemaakte bordjes met TeVoet-logo (hier en daar nog

steeds in het landschap te vinden), maar het werd veel meer. Langs de route werd je uitgenodigd in een historisch privé-museum, etaleerde een boer bijzondere aardewerkopgravingen van zijn land, werd een historisch gemaal of kerkje ter bezichtiging opengesteld, stonden er kisten met gratis appeltjes in de boomgaard. Martien wist niet alleen toestemming voor overpad te regelen. Hij wist mensen te enthousiasmeren om mee te doen. Martien bewerkstelligde samenwerking met ijsclubs die het een sport vonden om talloze kluunpassages te realiseren en bovendien zorgden voor koffie onderweg en een bezembus. Het gegeneerde enthousiasme leidde ook tot uitnodigingen op het gemeentehuis met de nodige aanzetten voor wandelbeleid.

Groot belangenbehartiger

Waar het belangenbehartiging betrof viel Martien met zijn neus in de boter met de Schagerwaardkade-problematiek, die in 2004 net door Wandeloverleg Noord-Holland was opgepakt. Vanaf een vletje werden alle tekortkomingen vastgelegd, evenals de blikerende tanden van de hond. Hij sprak de leden van de gemeenteraad toe en zorgde voor een deel van de inhoudelijke kant van de rechtszaak die volgde op de onttrekking aan de openbaarheid.

Al snel ontfermde hij zich over meer dat zich afspeelde in West-Friesland. De spoorbrug passage bij Waarland en de voetgangersbrug over de Boomervaart betroffen tijdretende projecten waarvoor hij menigmaal om de tafel zat met ambtenaren, Prorail en aannemers of op bezoek ging bij aanwonenden. Van ophouden wilde hij niet weten. Hij bleef altijd weer gaatjes zien.

Het kerkpad van Aartswoud ging een zelfde weg als de Schagerwaardkade. Hiermee is hij tot in het ziekenhuis bezig geweest. Met het bovenstaande ben ik niet volledig. Martien had nog veel 'in de week liggen', zoals hij dat zei, bij verschillende partijen. Voor de vereniging TeVoet heeft hij zich landelijk vooral sterk gemaakt door zich in te zetten voor de verenigingswebsite. Op zijn ziekbed heeft hij nog een volledig vernieuwde in elkaar gezet.

Martien had veel plezier aan het proces en de contacten

Net zoals voor wandelaars het pad vaak belangrijker is dan het doel, zo leek Martien vaak vooral ook veel plezier te beleven aan het proces en alle contacten bij het organiseren van 'actiewandelingen' of het behartigen van de belangen. Enthousiast kon hij steeds vertellen over het spel om anderen mee te krijgen, de fantasie op gang te brengen, of het nu bestuurders waren, ambtenaren, boeren in de kroeg of de ijsclubs. 2 weken voor zijn overlijden zat hij nog glunderend bij IJs- en Volksvermaak tijdens de Langereiswandeltocht. Zijn optimisme en vasthoudendheid was eindeloos. Hij bleef zoeken naar oplossingen waar anderen al opgaven.

Een week voor zijn overlijden dacht hij ook nog een gaatje te zien. Hij ging nog niet dood, zei hij overtuigd. Deze keer mocht het niet zo zijn.

'Als het golft dan golft het goed' aldus de muziek tijdens de uitvaartplechtigheid. Martien kreeg het aan het golven en zijn deining is nog niet voorbij. We mogen blij zijn dat hij er zo veel plezier in had en zullen hem niet gauw vergeten. ■

Jeroen Jacobse

Oeverloperpad en Lingepad wordt Grote Rivierenpad

Op de afgelopen fiets- en wandelbeurs is de nieuwe LAW6 het Grote Rivierenpad gelanceerd. Het Grote Rivierenpad neemt de wandelaar mee vanaf de Noordzeekust naar Maassluis en ten zuiden van Rotterdam langs de Oude Maas.

De route loopt langs Kinderdijk

Voor wie liever aan de noordkant van Rotterdam wandelt, is de variant 'Rottemeren' opgenomen. Met het Erasmuspad, een tweede variant dwars door het hart van de Maasstad, kan de wandelaar de noord- en de zuidroute met elkaar verbinden en zo een rondwandeling maken. De twee varianten zorgen voor 85 km extra wandelplezier. Via Krimpen aan de Lek en zilverstad Schoonhoven gaat het bij Leerdam verder dwars door de Betuwe richting Tiel naar de krachtig stromende Waal bij Nijmegen. Over de grens eindigt het pad via het statige Reichswald in Kleef. Het Grote Rivierenpad is in twee richtingen wit-rood gemarkeerd en loopt nu nog meer over onverharde paden. Aldus het persbericht van de Stichting Wandelnet.

Wat is er al zoal gewijzigd

Ten opzichte van de oude gidsen zijn er vooral in het midden en oostelijk gedeelte grotere wijzigingen aangebracht, naast de genoemde varianten Rottemeren en Erasmuspad.

De route loopt door provincies waar het landschap nog steeds verandert door het bouwen van (spoor-)wegen en huizen, waardoor er steeds kwaliteit van de route verloren dreigt te gaan en gekeken moet worden of routeomleggingen tot verbetering kunnen leiden.

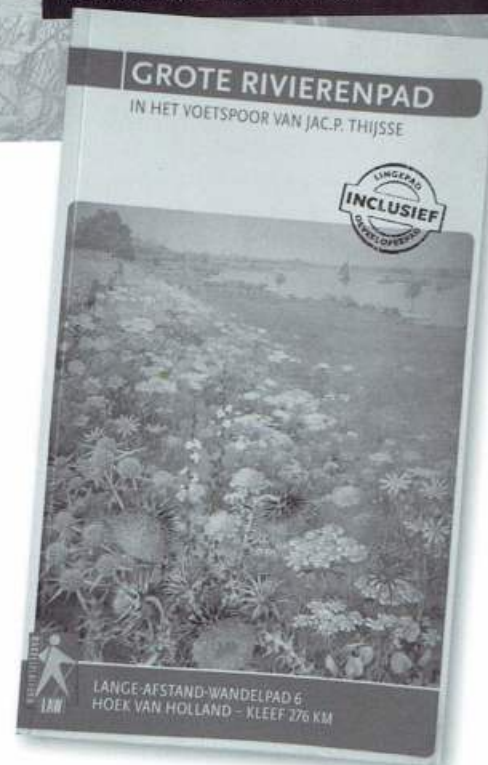
Verbeteringen

Rond Lexmond is de route ingrijpend gewijzigd op voorstel van Hendrien Romijn die dit routeonderdeel onder haar beheer heeft. De route gaat nu naar Lexmond toe en ten oosten/ten noorden wordt gebruik van een aantal mooie kades en boerenlandpaden zoals de Zijlkade, kades door natuurgebied Bolgarijen en langs de Zijlkade om daar weer op de oorspronkelijke route langs de Huibert te komen.

Ook bij Tiel is een belangrijke wijziging doorgevoerd. Tiel wordt niet meer ten noorden van de Waal verlaten in oostelijke richting, maar je vaart over naar Wamel waar je door de uiterwaard tot de brug over de Waal loopt en de Waal weer via de N323 overgaat. Aan de overkant kom je dan weer op de oude route. Hierdoor is het nare stuk bij de Bernhardsluis vervallen. Bij Hemmen Dodewaard is een geheel nieuw pad ontstaan door de weilanden. Ook hier is sprake van een verbetering ten opzichte van de oude wandelroute.

Wandelcorvee

Daarnaast blijven er nog diverse stukken in de route bestaan die als 'wandelcorvee' moeten worden betiteld, dat wil zeggen je moet ze lopen om zodoende de route te kunnen lopen. Dat zijn stukken langs/

op drukke wegen of door zeer dicht bevolkte gebieden op verharde wegen. Dit is bijna niet te vermijden in dit dichtbevolkte deel van Nederland.

Verkrijgbaarheid

De gids is bij de Stichting Wandelnet, de vroegere Stichting Wandelplatform LAW te koop. Daarnaast bij de gespecialiseerde reisboekhandels en bij *WV's* aan de route.

Rien van den Berg

Met de 'Heen en ...' en '... en Weer' naar de Veerse wallen

Met het project Manoeuvres heeft de gemeente Veere met Europese steun de wallen rond het stadje toegankelijk gemaakt voor de wandelaar. Twee trekvlotjes zorgen voor een verbinding over de vesten.

Heel de wereld trekt naar Veere. Dit citaat uit 1921 van letterkundige H.P. Ritter jr. staat te lezen op een van de nieuwe toegangspoortjes tot de wallen. Dat moesten alle wandelaars ook maar eens doen, naar Veere gaan. Je zult er geen spijt van krijgen. Tallozen monumenten getuigen van een rijk verleden. En nu kun je ook even het stadje uit, de wallen op: een rondje van 2 tot 5 kilometer. Met een trekvlotje kun je over de binnen- en buitenvest. Over een dik jaar komt er een derde trekvlotje bij, over de Veerse Kreek. Dan ontstaat er een wat grotere rondwandeling vanuit Veere over de wallen naar de Veerse Kreek en het Veerse Bos.

Campveere

Veere zonder veer. Eigenlijk kon dat niet. Met de twee nieuwe (trek)veren wordt weer enig recht gedaan aan de naam Veere.

In de 13e eeuw ontstond vanuit het plaatsje Campen op Noord-Beveland een veerverbinding naar Walcheren. Het afvaarhoofd werd Campveere genoemd. Dat werd al snel 'Veere'. De Campveerse toren herinnert er nog aan. Toen Campen in

1530 verdrong, werd het veer verlegd naar Kamperland. Tot 1961. In dat jaar maakte de afsluiting van het Veerse Gat, het eerste Deltawerk, de veerverbinding overbodig. De weg over de Veerse gatdam kwam er voor in de plaats.

Grote opknappbeurt

Tientallen jaren zijn de vestingwerken aan hun lot overgelaten. De meeste wallen waren niet toegankelijk. Met het project Manoeuvres is daar verandering in gekomen. Het is het eerste onderdeel van een grote opknappbeurt van het hele gebied van de Veerse Vesten en de Veerse Kreek. Komend jaar worden de vesten gebaggerd. En krijgen de wallen weer een strakke oeverlijn. Nu kalft de oever op veel plaatsen af. Het verleden van Veere komt weer tot leven. Over dat verleden kom je meer te weten bij de houten banken, waarop je niet alleen kunt uitrusten maar ook het nodige kunt zien. Ook passeer je tijdens de wandeling meerdere klaphekjes waarop een los fragment over de Veerse geschiedenis staat. Geen obligate infopanelen dus deze keer.

Naast de twee trekvlotjes is er nog een bijzondere verbinding in de Veerse Vesten. Via een tunnel in de Stenen Beer kom je vanuit het stadje op de buitenwal van de vesten, die tegelijkertijd de dijk van het Veerse Meer vormt. Die stenen beer had als functie het zoute buitenwater van het voormalige Veerse Gat te scheiden van het zoete binnenwater. In het tunneltje is nu een led-verlichting aangebracht. Je hoeft niet meer als vroeger op donkere dagen al tastend je weg te zoeken.

Vestingwerken

In 1340 werd begonnen met de eerste omwalling van Veere. Handel maakte in die tijd de stad rijk – de stadshaven stond in directe verbinding met de zee – en die moest worden beschermd. Zo'n vijftig jaar later was Veere ommuurd en omringd door grachten.

Pontje over binnenveste

In 1541 werd Veere de officiële stapelplaats voor Schotse wol in de Nederlanden, waardoor de stad tot grote bloei kwam. Driehonderd van de 3000 inwoners waren rond 1600 Schots. Vandaar ook de Schotse huizen aan de Kade. Op hun terugweg namen de schepen dakpannen, laken, tuinbouwproducten en wapens mee naar Schotland. In de 17e eeuw had de stad een belangrijk handelsaandeel in de VOC.

In de Tachtigjarige oorlog werd het kanon voor het eerst gebruikt in de Nederlanden. Daarom werden vanaf 1585 de oude muren en grachten vervangen door wallen, vijf bastions en vesten. In 1810 gaf Napoleon de opdracht een extra verdedigingslinie te bouwen.

In de 19e eeuw verdwenen de handelaars. Met de aanleg van het Kanaal door Walcheren werd getracht het stadje een nieuwe impuls te geven. Het mocht niet zo zijn. Veere verarmde. Voor de vestingwerken uiteindelijk een zegen. Want er was geen geld om de wallen te slechten, de grachten te dempen of het schietveld te bebouwen zoals in veel steden gebeurde na 1874. In dat jaar onthief het parlement alle steden van hun plicht om de vestingwerken te onderhouden. Het patroon van de vestingwerken is dan ook redelijk intact gebleven. Alleen aan de oostzijde zijn de vestingwerken bij de aanleg van het Kanaal door Walcheren verdwenen. ■

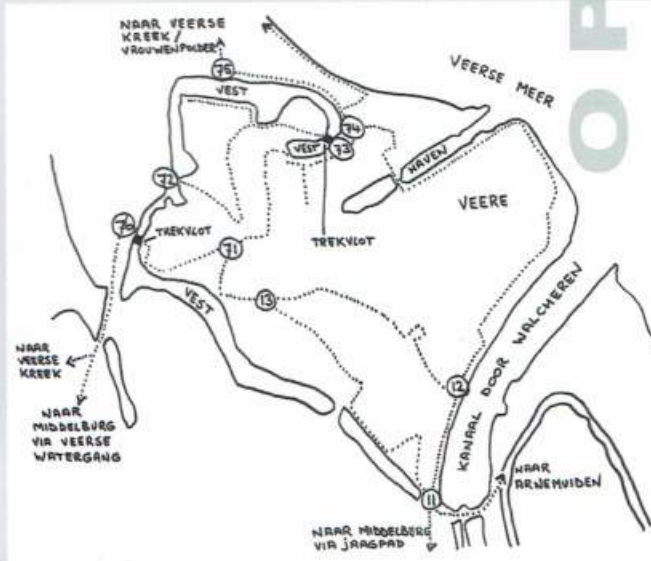
Harry Benschop

OM TE LOPEN

Op Walcheren is het wandelnetwerk nog in ontwikkeling. Op de Veerse Vesten tref je al wel paaltjes met knooppuntnummers aan (zie kaartje).

Vanuit Middelburg, Arnemuiden en Vrouwenpolder zijn bewegwijzerde routes naar Veere. Vanuit Middelburg zelfs twee routes: langs de Veerse Watergang en over het jaagpad langs het Kanaal door Walcheren. Genoeg keuze voor een dagwandeling naar Veere over grotendeels onverharde paden waar de wandelaar het alleenrecht heeft.

De routes zijn beschreven in twee folders (prijs € 2,50 per stuk): De Reede van Middelburg (van Vlissingen via Arnemuiden en Veere naar Vrouwenpolder) en een folder van het jaagpad en het pad langs de Veerse watergang. Te bestellen via www.zeelandshop.com of te koop bij De Drukkery op de Markt in Middelburg. Tussen Middelburg en Veere rijdt elk uur een bus, op zondag elke twee uur (lijn 54 of 64).

PONT
DE
MET
DE
PAD
MET
DE
POP

Wandelen in It lân fan sân, klaai en fean

Met deze (Friese) tekst begint een informatief boekje van de gemeente Tytsjerksteradiel over haar grondgebied. In het boekje worden de drie verschillende landschappen binnen deze gemeente beschreven namelijk: houtwallen en elzensingels (de wâalden), open landschap (iepen lânskip) en moeras en meren (moeras en mar).

Het maakt direct duidelijk dat de gemeente rijk bedeed is met natuur, en dat de landschappen zeer aantrekkelijk zijn om in te recreëren. Het boekje is de publieksuitgave van het Ecologisch Ontwikkelingsplan Tytsjerksteradiel die integraal op de site van de gemeente te vinden is.

15 Doarpskuierkes

Is de titel van een boekje met wandelingen dat is uitgegeven door de gemeente. De routes vormen de eerste fase van het project 'Doarpskuierkes Tytsjerksteradiel'. In het boekje zijn 15 routes te vinden die in samenwerking met verenigingen van dorpsbelangen, natuurbeheerorganisaties en anderen zijn uitgezet. Zij voeren de wandelaar door die al eerder genoemde verschillende (fraaie) landschappen.

Markering

De routes worden steeds duidelijk beschreven vanaf een startpunt, maar de wandeling(en) kunnen ook op andere punten in de route worden begonnen, en zijn in twee richtingen gemarkeerd (paaltjes met kleurband) Elke route wordt beschreven en is voorzien van achtergrondinformatie. Het boekje op A 5 formaat met spiraalband is in kleur uitgevoerd en gemakkelijk mee te nemen, de opbouw is steeds hetzelfde, links informatie en rechts

een uitvouwbaar kaartje. Op de achterkant van het kaartje is informatie over horeca en bezienswaardigheden onderweg te vinden.

Gebieden

Er springen een paar gebieden uit die veel meer mogelijkheden bieden, dat zijn de routes rond Staniastate (Oentsjerk), Burgum en Eastermar. Uit eigen ervaring weet ik dat hier gemakkelijk routes kunnen worden verknoot zodat je zelfs een

hele dag kunt wandelen. In plaats van een rondwandeling kun je dus ook een lijnwandeling lopen; bijvoorbeeld starten in Burgum en dan naar een van de stations lopen. Ook het 'Friese Woudenpad' en het 'Kloosterpad1453' lopen door de gemeente.

Wensen?

Het overzichtskaartje veronderstelt wel kennis van het gebied; er staan namelijk alleen routenummers op (de plaatsnamen staan in het lijstje naast de nummers) Dus moet je eigenlijk zelf de routes intekenen op een overzichtskaartje. Dan is ook goed te zien hoe routes met elkaar verbonden zijn en hoe je zelf routes kunt 'verknopen'. Al met al is dat intekenen nogal omslachtig. Ook de OV haltes worden nergens in de kaartjes vermeld.

Fietspad door Amsterdamse Waterleidingduinen

Het project fietspad door de Amsterdamse Waterleidingduinen is weer terug bij af. Alternatief van de klankbordgroep dat ook overgenomen werd door verschillende politieke organen (o.a. Amsterdam) is afgeserveerd op grond van een Flora en Faunatoets van Grontmij, die de dienstwegvariant weer als alternatief opvoert. Zie Lopend Vuur april 2011 voor het artikel over de Amsterdamse Waterleidingduinen. Dienstwegvariant was ook mede vanwege milieuoverwegingen ongewenst (afgraven duin in Natura 2000-gebied). De klankbordgroep komt weer bij elkaar. Iedereen zit nu met handen in het haar. Sneuvelt hiermee ook de natuurbrug of wil men toch weer een fietspad forceren door de Amsterdamse Waterleidingduinen? Intussen zijn er verkiezingen geweest. Hoopt men op nieuwe kansen voor dit fietspad door nieuwe politieke verhoudingen?

Jeroen Jacobse

Alle routes

In een hernieuwde versie of herdruk zou dan ook eigenlijk een verbeterde versie van het bestaande kaartje moeten worden opgenomen. Daarop zouden plaatsnamen, OV haltes en routes van andere organisaties zoals die van 'Rompaad' ook op moeten staan. Dat zou een verrijking voor het boekje betekenen, en het gemak van de wandelaar(s) dienen.

Gratis!

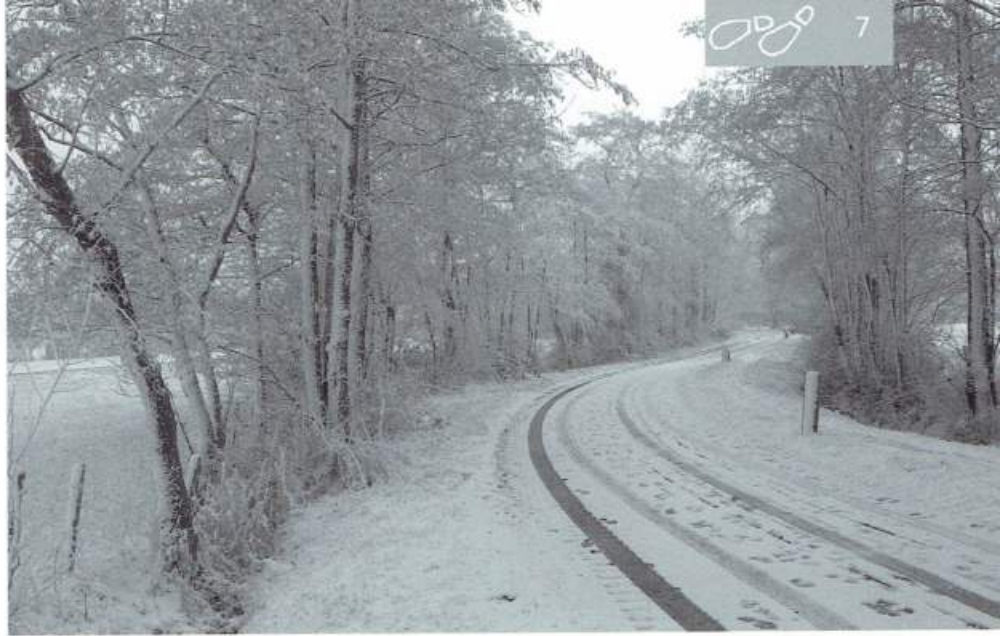
Wel mooi is het feit dat deze routes ook als PDF (gratis) zijn te downloaden vanaf de site van de gemeente - www.t-diel.nl - zoekterm "wandelen". Het boekje is verder eigenlijk alleen in het gebied verkrijgbaar (geen ISBN) Deze punten wil ik aankaarten bij de gemeente. Wellicht kan bij herdruk daar dan rekening mee worden gehouden.

Informatie OV

Burgum is goed bereikbaar met bus 20 QBUS (Leeuwarden-Heerenveen) Eastermar vanaf Burgum met bus 783 (opstapper reserveren, zie de OV site) Oentsjerk bus 51 (Leeuwarden-Dokkum) Leeuwarden-Groningen Arriva trein Het beste is om de OV site te raadplegen omdat er soms wijzigingen zijn.

'Oude Paden, Nieuwe Wegen'

Het Friese inventarisatieproject OPNW (www.oudepadennieuwewegen.nl) heeft als doel om de kennis betreffende oude paden te behouden, en waar mogelijk paden te revitaliseren. En om de informatie te gebruiken in nieuwe plannen. Met deze sympathieke uitgave is Tytsjerksteradiel er goed in geslaagd om deze doelstellingen toe te passen.

Wandelen in Friesland

Die zoekterm levert 407.000 resultaten op, zeilen 4.010.000 en fietsen 1.400.000 in Friesland. Je zou dus kunnen verwachten dat wandelen ook een belangrijke rol speelt in de marketing. Helaas is het niet zo, watersport en fietsen blijven de belangrijkste elementen in de recreatieve campagnes van Friesland. Het zoeken op de site beleeffriesland.nl levert ook nauwelijks informatie op over de mogelijkheden die er wel zijn. Jammer omdat daardoor Friesland nauwelijks bekend staat als wandelprovincie. Toch zijn er gelukkige uitzonderingen, zoals de gemeente Tytsjerksteradiel met dit boekje bewijst. Zij hebben binnen een samenwerkingsverband een aantrekkelijke vorm gevonden om het wandelen binnen hun gemeentegrenzen een impuls te geven. En daarmee geeft deze gemeente ook in praktische zin uitvoering aan de doelstellingen van OPNW.

Actueel

Een idee wat beslist navolging verdient

in Friesland, afwachten tot er wandelaars komen werkt niet erg effectief. Ook de provincie ziet in dat er iets moet gebeuren; zo wordt er op dit moment onderzocht om het beheer van routes en bewegwijzering onder te brengen binnen een organisatie. Voordeel daarvan kan zijn dat het allemaal wat effectiever gaat dan nu het geval is. Meldingen en klachten over problemen moeten nu via verschillende wegen terechtkomen bij eigenaar of beheerder. Door LBF (Landschaps Beheer Friesland) wordt er gewerkt aan een conceptvoorstel om een soort knooppunt bewegwijzering te gaan gebruiken voor wandelaars. Ook dat voorstel heeft voor en nadelen. Niet iedereen zit te wachten op nog meer bebording in het landschap, omdat daardoor ook verwarring ontstaat.

Met dit boekje is dat ook niet echt nodig, verdwalen is eigenlijk onmogelijk. Ik wens iedereen die hier gaat lopen veel wandelplezier, samen met een bezoek aan de bezienswaardigheden, Eventueel gecombineerd met een of meer horecagelegenheden! ■

Ben Rutten

WWW

Rond Eastermar en Burgum

- www.rompaad.nl
- www.tip-eastermar.nl
- www.itfryskegea.nl

Meer wandelen in (noord)Friesland?

- www.beleeffriesland.nl
- www.historischepad.nl
- www.staatsbosbeheer.nl/noordfryslan

Over oude zandweg Tikkenhaenweg in Castelré

Na dertig, veertig jaar weer de grens over

Daar komt de 'tikkenhaan', nu om de Tikkenhaenweg in te zegenen

Een vergeten zandweg, ooit de kortste verbinding tussen twee buurtschapjes aan weerszijden aan de grens tussen Hoogstraten (B) en Baarle-Nassau (NL), is dit najaar aan een tweede leven begonnen. Als 'oude voetweg' voor de 'hedendaagse recreant'.

Mensen uit de buurt van rond de vijftig wisten nog van het bestaan van de weg. "Van school kwamen we er elke dag over naar huis gefietst." Het was de kortste weg. Het was ook een belangrijke smokkelroute. "Als jongen van 14, 15 jaar heb ik er vaak kalveren over de grens gebracht, later grotere beesten", vertrouwde een man me bij de feestelijke heropening van de weg toe. Een mooi verhaal volgde over de stormnacht van februari '53. Over die tijd gaat het.

In de jaren zestig en zeventig begon men zandwegen te verharderen. Toen een kruispunt in de buurt aan de beurt was, werd de weg veel minder gebruikt. Zover was het nu ook weer niet omfietsen. De genadeslag kwam toen de duiker in de Hollandse Loop, dit watertje vormt hier de landsgrens, bij schoonmaakwerkzaamheden werd weggehaald. Doorgaand verkeer was niet meer mogelijk. De zandweg raakte overwoekerd met bomen en struiken.

Erfgoedverenigingen

Dankzij de inspanningen van twee heemkundekringen als ook van Natuurpunt en TeVoet kon de weg dit najaar weer in gebruik worden genomen, nu als 'oude voetweg'.

Heemkundekring Amalia van Solms uit Baarle-Nassau/Hertog en Erfgoed Hoogstraten waren beide los van elkaar bezig met oude (zand)wegen. Twee jaar geleden is contact gelegd. Met, vanuit Nederland, als belangrijke vraag of paden die nu op de grens ophouden, vroeger doorliepen.

Aan Nederlandse kant als de focus vooral op zandwegen gericht. Van het uitgebreide stelsel van zandwegen in de gemeente Baarle-Nassau is in de afgelopen decennia veel verdwenen. De Heemkundekring ijvert voor het behoud van wat nog over is. Ze vertellen niet alleen het verhaal hoe het gebied in gebruik is genomen, ze zijn ook landschappelijk, ecologisch én recreatief van belang. Daarbij wordt ook geprobeerd oude, al verdwenen zandwegen weer op de

kaart te krijgen. En ontbrekende schakels te realiseren zodat wandelaars op een aantrekkelijke manier door het buitengebied kunnen gaan.

Bij Erfgoed Hoogstraten was de insteek oorspronkelijk enkel cultuurhistorisch: het inventariseren van buurt- en voetwegen die zijn opgenomen in de Atlas der Buurtwegen. Stan Geysen van Erfgoed Hoogstraten: "Deze wegen zijn vaak eeuwenoud en dragen een verhaal met zich mee. Maar we merkten al vlug de andere troeven van voetwegen. Daarom is het belangrijk dat deze wegen zo goed mogelijk bewaard blijven. De beste manier is natuurlijk om ze te gebruiken. Het opwaarderen van het tragewegenetwerk in Hoogstraten is nu ons hoofddoel."

Trage wegen

Daarmee is het woord gevallen dat alle partijen heeft verbonden in hun actie om de verdwenen zandweg tussen de buurtschappen Bosuil en Schootsenhoek opnieuw toegankelijk te krijgen: 'trage wegen'. Beide heemkundekringen zijn lid van de Vlaamse vereniging Trage Wegen (zie ook www.tragewegen.be). Die organiseert elk jaar de Dag van de Trage Weg, het derde weekend in oktober.

Lokale verenigingen, gemeentebesturen en buurtbewoners slaan dan de handen ineen om een actie te organiseren rond trage wegen, zeg maar wegen voor het niet-gemotoriseerd verkeer, die juist de trage weggebruiker als wandelaar en fietser graag gebruikt. Doel van het actieweek-end: trage wegen opnieuw toegankelijk maken en mensen van het belang ervan overtuigen.

Beide doelen kwamen zondag 23 oktober op de grens van Hoogstraten en Baarle-Nassau bijzonder goed uit de verf: meer dan 400 (!) mensen waren aanwezig bij de heropening van de Tikkenhaenweg onder wie een tiental TeVoeters.

De tikkenhaan

'Ga maar op de tikkenhaan spelen', werd tientallen jaren geleden tegen kinderen uit de buurt gezegd. Op de Tikkenhaenweg, de oude zandweg tussen Bosuil en Schootsenhoek. Die naam was in 1841 opgetekend in de Atlas der Buurtwegen van de voormalige gemeente Wortel, nu Hoogstraten. De pastoor van het Belgische Minderhout ging te voet over deze weg naar zijn gelovigen aan de andere kant van de grens. Ook voor hem was het de kortste weg. Met zijn tikkenhaan op, een in die tijd door pastoors veel gedragen hoofddeksel. 'Daar komt de tikkenhaan', zal ongetwijfeld door de mensen van Schootsenhoek zijn geroepen als de pastoor over de weg afkwam. Een mooie verklaring voor de naam van de weg.

Voor wie denkt hoe kan dat nu, een Belgische pastoor naar zijn Nederlandse gelovigen, moet maar eens op de landkaart

kijken. Castelré waaronder de Schootsenhoek valt is een verre uithoek van Baarle-Nassau helemaal omgeven door Belgisch gebied. Castelré hoort niet alleen tot de parochie Minderhout, ook gingen de kinderen van Castelré in Minderhout of Hoogstraten op school. Nog steeds trouwens. In het dagelijkse leven zijn de inwoners van Castelré eigenlijk voor alles aangewezen op België, van winkels tot huisarts.

Chemin déclaré mitoyen

De grens die in 1830 tussen België en Nederland werd getrokken, weerhield de bewoners niet de Tikkenhaenweg te blijven gebruiken als de kortste verbinding. Het leverde in de Atlas der Buurtwegen een bijzondere status op voor de weg: 'Chemin déclaré mitoyen en vertu de la convention du 5 Novembre 1842 entre la Belgique et les Pays-Bas'. Een hele mond vol. Vrij vertaald komt het neer op een weg die krachtens de conventie van Maastricht van 1842 gemeenschappelijk is verklaard. Bijzonder is dat de weg wel volledig in de Belgische Atlas is opgenomen, terwijl op de Nederlandse topografische kaart uit die tijd (1838) alleen het Nederlandse stuk is ingetekend.

Vermelding in de Atlas der Buurtwegen betekent dat de weg, ook al is die in het veld niet meer zichtbaar, openbaar toegankelijk is. Toen bleek dat het Nederlandse stuk ook nog steeds prijkt op de gemeentelijke wegenlegger van Baarle-Nassau, was de keuze niet moeilijk rond welke grensoverschrijdende weg geprobeerd zou worden in het kader van de Dag van de Trage Weg actie te voeren. Veel overleggen zijn gevolgd, telefoontjes gepleegd en mailtjes verstuurd. Beide gemeentebesturen hebben hun medewerking gegeven om de weg weer toegankelijk te maken; het meest lastig was nog wie de eerste stap ging zetten. De groendienst van Hoogstraten heeft veel grond- en snoeiwerk verricht om de weg op Vlaams gebied beloopbaar te maken. Vrijwilligers van de Baarlese heemkundekring en TeVoet hebben het bruggetje over de Hollandse Loop geplaatst.

Ontbrekende schakel

De Tikkenhaenweg was de ontbrekende schakel voor de wandelaar tussen Hoogstraten en het zg. erfgoedlandschap rond het Kasteel van Hoogstraten enerzijds en Wortel-Kolonie en het recent ingerichte natuurgebied van de Castelreesche Heide anderzijds. In Wortel-Kolonie heeft

Een Vlaams bordje op Hollands gebied

Natuurpunt Markvallei – het Vlaamse Natuurpunt is het best te vergelijken met Natuurmonumenten in Nederland – een bezoekerscentrum; voor hen een van de redenen om samen met beide heemkundige verenigingen op te trekken om in het kader van de Dag van de Trage Weg de Tikkenhaenweg weer toegankelijk te krijgen.

Rond het Kasteel van Hoogstraten is het Erfgoed Hoogstraten in een jarenlang proces gelukt om enkele oude buurtwegen opnieuw in gebruik te stellen als voetweg, sommige dwars door weilanden. Vooral voor inwoners van Hoogstraten is nu een bijzonder aantrekkelijke wandeling mogelijk, van een klein ommetje tot een (halve) dagwandeling, waarbij zij aan het eind van de Tikkenhaenweg precies voor de deur van café In Holland uitkomen.

Gebruik

De Tikkenhaenweg wordt opgenomen in het in ontwikkeling zijnde wandelnetwerk van de Kempense Kolonies. Naast Wortel-Kolonie is er ook de Kolonie van Merksplas. Niet dat we bang zijn dat de Tikkenhaenweg niet gebruikt zal gaan worden. De zaterdagochtend nadat we vrijdag tegen de avond nog net twee liggers voor het nieuwe bruggetje over de Hollandse Loop hadden geplaatst, zagen we aan de sporen dat drie fietsers zich er al over hadden gewaagd. Ook zonder wandelnetwerk zal de weg niet meer dichtgroeien. ■

Harry Benschop

Je loopt zo café In Holland binnen...

Noaberpad vernieuwd

Schets van het Noaberpad,
meer speciaal het noordelijke deel

In 1995 verscheen de eerste druk van de gids van dit LAW-pad onder redactie van Jurjen Keessen, een uitgave van het Nivon. Het was de samensmelting van drie voorlopers, namelijk het Tangen- en Schansenpad door de provincies Groningen en Drenthe en van de euregiopaden -1 en -2 door resp. Twente en de provincie Gelderland. In 2011 kwam de vierde druk uit. Ab Wijnberg bespreekt de nieuwe gids.

De route telt thans (als aangegeven in de vierde druk 2011) 69 etappes, ieder met een kaartje en een beschrijving. Van deze etappes liggen er 25 over de grens in Duitsland, vandaar de naam. Aan het onderwerp "noabers in de grensstreek" wordt veel aandacht besteed in de gids.

De route doorloopt diverse streken of landschappen, deze worden uitvoerig besproken. In het noordelijk gedeelte betreft dit Westerwolde en zuidoost Drenthe, verder naar het zuiden gaand lopen we door Bentheim, Twente, de Achterhoek, Westelijk Münsterland, Montferland en het Land van Kleve. De route start in Bad Nieuweschans en eindigt na 415 km in Kleef, beide plaatsen per openbaar vervoer bereikbaar. Logiesmogelijkheden en openbaar vervoer wordt per etappe behandeld, dus je hoeft niet achterin het boekje te kijken. Vanuit het centrum van de stad Emmen start een aanlooproute naar het noaberpad, dat in het Oosterbos samenvoegt.

De route is zonder meer afwisselend te noemen, in iedere deelstreek wordt zoveel mogelijk de aanwezige onverharde paden en wegen opgezocht. Zelfs de route door het agrarisch getinte noorden met weinig bos is uiterst aantrekkelijk voor de wandelaar die van verre horizons houdt.

Bijzonderheden van de noordelijke route

Merkwaardig voor het noordelijke deel is dat de hoogte (ten opzichte van het NAP) geleidelijk stijgt, namelijk van ca -1,0 m bij bad Nieuweschans tot ca 16 m bij Zwartemeer. Alle waterloopjes en kanalen in dit gebied stromen van zuid naar noord en dit betekent dat de wandelaar regelmatig stuwen en sluizen in deze waterlopen tegenkomt en ook dat de beheersing van de waterstand een belangrijke plaats inneemt.

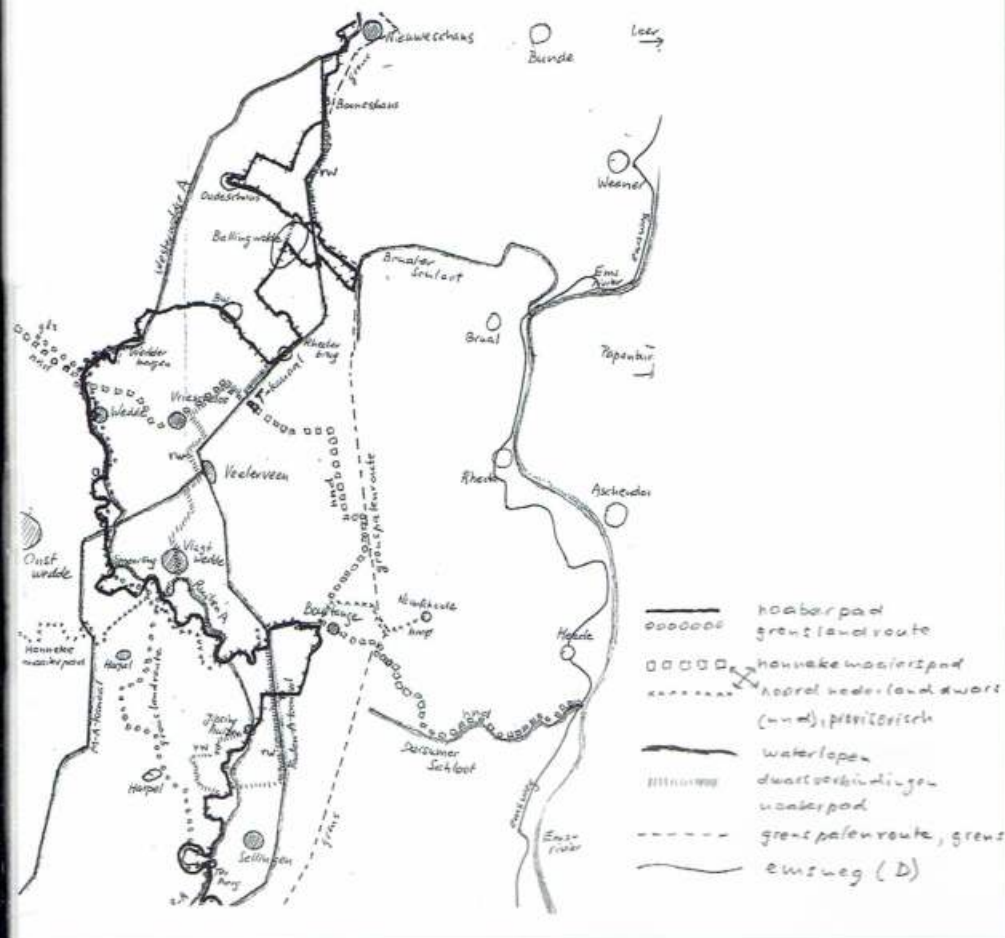
Na de afgraving van de water vasthouden- de veengebieden in zuid Drenthe vonden vroeger regelmatig overstromingen plaats

in Westerwolde, dit noopte tot de aanleg van extra waterafvoer via kanalen naar de Dollard, de natuurlijk aanwezige Runde, de Ruiten A en de Westerwoldse A konden dit niet aan. Thans is een waterreservoir aangelegd in het Bargerveen dat een en ander regelt.

De wandelaar wordt vanaf station Bad Nieuweschans van de ene naar de andere verrassing geleid. Om een aantal te noemen:

Na de trein duik je direct het Nieuweschanskerbos in, dan kun je een rondwandeling door het schilderachtige Nieuweschans maken. Dan loop je over de dijk van het Westerwoldse kanaal met uitzicht over bos en water, dan loop je na Booneschans de binnenlanden in naar de vesting Oudeschans. Vervolgens langs het Bellingwolderbos naar een Fleche en een Redoute na de omroning van De Lethe (een bosgebiedje bij de grens).

Je maakt kennis met de imposante bebouwing langs de hoofdstraat van Bellingwolde en na Rhederbrug loop je langs een aantal plassen naast het Veendiep. Over een dijk (langs de voormalig uitgestrekte Dollard) naar de wedderbergen om door een stuifzandgebied te trekken (helaas met weinig zand). Dan langs de Westerwoldse A naar Wedde met zijn burcht en via de Geselberg naar de boerendorpen Wessinghuizen, ter Wupping en Smeerling. Dan

volgt de prachtige route door het oude Metbroekbos met de nieuwe meanders van de Ruiten A, over de Doene Esch en langs de Zoert naar Wollinghuizen.

Je maakt uitgebreid kennis met de vesting Bourtange en omgeving en betreedt de mooie bossen van Sellingen via Jipsinghuizen, omrondt het natuurgebied van Ter Borg en na de Slangenborg, Ter Wisch en ter Haar trekt u door de bossen van Ter Apel, een belevenis op zichzelf. Dan volgen de Drentse veenkoloniën waar de nieuwe loop van de Runde zorgt voor een aantrekkelijke route naar Emmer Compascuum en Foxel.

Na Klazienaveen-Noord door de bossen van Scholtenszathe en over de intact gebleven hoogte van het Oosterbos, door een recreatiegebied langs de oorspronkelijke route van de Runde naar de overgebleven veengebieden van het Bargerveen. Over veenpaadjes naar het veendorp Weiteveen met zijn veenloopcentrum. Door de Oost-eindse landen en langs het Smalspoormuseum wordt dan de Duitse grens bereikt en ga je langs jaknikkers bij de doortrek van het graafschap Bentheim.

Ideeën voor alternatieve routes

Het is inderdaad grenzeloos wandelen van Dollard naar de Rijn over de route van dit pad met een veelheid aan indrukken, welke niet onderdoen voor het andere meer

bekende Nivonpad, namelijk het Pieterpad. De makers van de wandelgids hadden het Noaberpad nog interessanter kunnen maken door een aantal alternatieve routes toe te voegen voor wandelaars die weer terug willen gaan naar het beginpunt van de wandeling of een andere route willen lopen.

Door het kronkelige karakter van de route zijn er diverse mogelijkheden, bijvoorbeeld:

- Van de buurtschap Booneschans (ligt zuidelijk van Nieuweschans) linksaf en tegenover de glasblazerij rechtsaf over brede laan door grensbos, langs kanaal naar Wymeesterbrug, een afstand van 4 km, je kunt dan via Oudeschans en de route door de binnenlanden terug naar Booneschans, een rondwandeling van ca 14 km, deze kan verlengd worden met de route door de Lethe en via de Magnuskerk terug naar Oudeschans en Booneschans (23 km).
- Vanuit Rhederbrug kun je langs de J. Buiskoolweg (een weg met veel bossen en boerderijen) richting Bourtange wandelen, de J. Buiskoolweg gaat na 5 km over in de Bourtangerweg, dan nog 4 km, hierbij kan ook een stuk op de grens meegenomen worden.
- Een andere route vanuit Rhederbrug gaat via Vriescheloo en Veelerveen naar Vlagtwedde met aansluiting op het Noaberpad.

- Vanuit Jipsinghuizen een alternatieve rondwandeling met een stuk langs het Ruiten A-kanaal.

Vier andere law's door het Oostgroningse land

Naast het Noaberpad zijn er nog vier andere law's door het Oostgroningse landschap zoals op kaartje schetsmatig is aangegeven te weten:

- grenslandwandelroute Termunten-Ter Apel, 90 km, via Winschoten(1)
- noord-nederland-dwars, een law in ontwikkeling, op het kaartje van Pekela naar Bourtange (2)
- Hannekemaaierspad van Neu Rhede richting Stadskanaal(3)
- een route langs de grenspalen zoveel mogelijk over een onverhard pad op de grens van Coevorden naar Nieuw Statenzijl.(4)

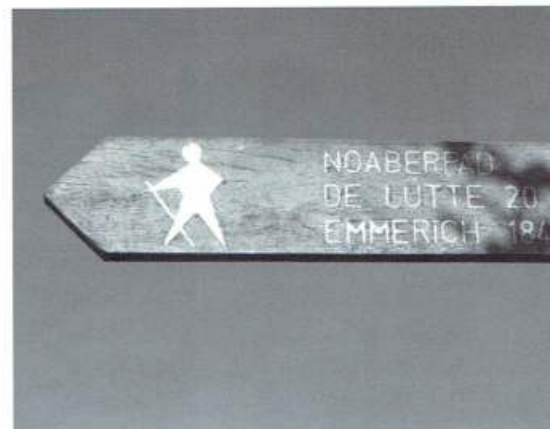
Teneinde ook een idee te krijgen omtrent wandelmogelijkheden in het aanpalende Emsland is op het kaartje de Emsweg (5) aangegeven, van Rheine naar Leer, steeds ten westen van de Emsrivier. Vanuit Bellingwolde te bereiken over een pad langs de Brualer Schloot, vanuit Bourtange via een bosgebied en langs de Dersumer Schloot. ■

Tekst en kaart: Ab Wijnberg

Foto's: Joep Naber/Wandelnet

Referenties

1. 't kon minder, Edo Boelmans, Cees Stolk 1985
2. een ontwikkeling van de wandelvereniging Te Voet, te verwachten in 2013
3. ontw. door Eduard Korpel e.a. 1995 (st.hannekemaaierspad)
4. Op zoek naar grenspalen, Herman Posthumus 1995
5. Wiehengebirgsverband Weser-Ems e.V. Osnabrück

Wandelroute Koewacht/ Fortenpad

Staats-Spaanse Linies

Grenspaal langs de Zoute Vaart

Wandelen langs de overblijfselen van het strijdgewoel tussen Spanjaarden en Staatsen en langs resten van de strijd tussen water en land.

Alleen via de knooppuntpalen:

(23) 31 30 91
(91) 90 82 (81)
92 81 80 71 12 11
41 22 31 (23)

We volgen de gele pijlen op de groene bordjes waarbij alleen op de knooppuntpaal het volgende getal vermeld wordt. Waar geen markering aanwezig is gaan we gewoon rechtdoor.

Het verhaal van de wandeling:

De getallen geven de knooppuntpaal aan, daarna volgt een tekst over de route die na de knooppuntpaal komt.

Kijk even verder in de tekst naar welk knooppuntpaal nr. de route straks moet uitkomen en volg die richting.

(23 Bushalte Emmabaan/Nieuwstraat, loop in zuidelijke richting tot aan de kerk)

Langs de grens over zand

31 Start wandelroute Kerkplein. Parkeerplaats voor de auto. Vlasmonument: de Zwingelaar.

Aan de zuidzijde bij de ingang van het kerkplein staat een groot infobord met

gegevens die de wandeling interessanter maken. De tekst gaat over: dekzandruggen, forten, krekken, vlas en de gemeenschap. Bedenk, wie weet, ziet onderweg meer.

R.K. parochiekerk toegewijd aan H.H. Philippus en Jacobus. Aan de voorgevel een infobord. De kerk is een neogotisch bouwwerk uit omstreeks 1920. Achter de kerk langs lopen we op zandgrond, bekend is Zeeland om zijn zeeklei, maar vaak onbekend dat het grensgebied met België in Zeeuws-Vlaanderen een smalle strook zandgrond bezit. Onverhard, via privé-terrein, bereiken we de Trigel langs de landsgrens (grenspaal 288 uit 1843), een oude vaarverbinding vanuit Koewacht, de Zoute Vaart, ooit als verbinding naar Gent voor het vervoer van o.a. turf en zout.

30 Waar nu bouwactiviteiten zijn, stond één van de grootste vlasroterijen van Nederland (vanaf 1938 – coöperatieve vlasfabriek St.Andries). De plas rechts van ons werd lang als roterijvijver gebruikt. Wie alles wil weten van de Boschkreek leest de plaquette aan de andere kant van het straatje met kasseien. Wie op de voorrangsweg even (300 m.) naar rechts gaat staat bij een infobordje, dat alles vertelt over de duintjes – overblijfsel uit de prehistorie – zie eerdere tekst dekzand-

ruggen. (geen markering). De route gaat echter even linksaf – indien mogelijk aan de andere kant van de voorrangsweg achter de bomen (platanen) over de grasberm. De boerderij met een mooie landbouwschuur na de voorrangsweg (bankje) rechts van ons staat op de plaats van fort Sint-Andries (F1).

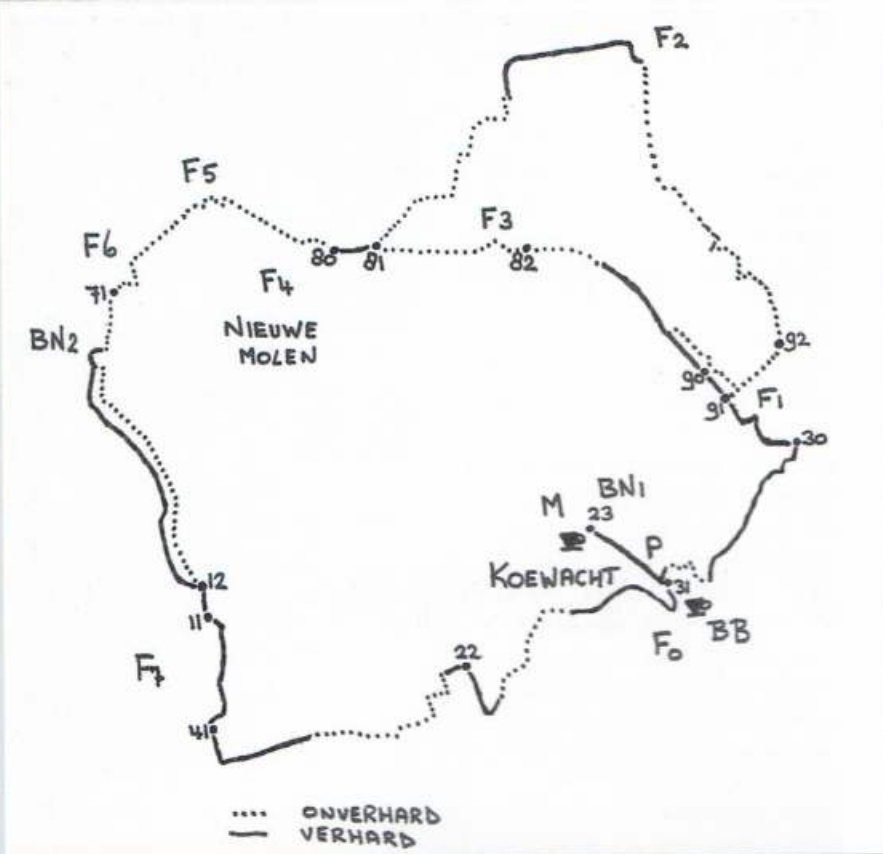
Inkorting langs het Grote Gat

91 Inkorting via 91 – 90 – 82 – 81

We mogen alleen over het gras lopen met de dijk links van ons, bovenop staan te veel zeldzame plantjes! We kunnen ook het asfalt blijven volgen. Markering wordt mogelijk aangepast. We volgen vanaf nu een hele poos een linedijk. In het eerste "gat" in de dijk staat een infobordje

De markering

gericht naar de asfaltweg over "Nieuwland – Oudland", dat vertelt over de hoogteligging van de polders.

90 Waar we weer onverhard gaan lopen verschijnt na een nieuw natuurterrein achter de knotwilgen het Grote Gat van Koewacht. Bankje o.a. boven het water. Bij het eerste bankje bovenop de dijk staat, naar het asfalt gericht, een infobordje over het Grote Gat van Koewacht en hoe het is ontstaan.

82 We steken asfalt over en gaan via een veeooster met een schelpenpad omhoog. Pas op, honden verboden, want we lopen tussen de schapen. Links beneden een boerderij op de plaats van fort Sint-Nicolaas (F3). Bij 81 sluiten de wandelaars aan van de "grote ronde")

Op weg naar de zandwinningput

91 Een onverharde Liniedijk. Richting het zuiden, naar België kunnen we in de toekomst de GR tekens (wit/rood) zien van de GR 122 die vanaf Hulst komt en richting noord Frankrijk gaat. Ook GR 5A Wandelronde van Vlaanderen" loopt hier en mogelijk ook een deel van het Grenslandpad LAW 11. Beide routes worden in de toekomst naar het noorden verlegd.

92 Heidedijk, verwijst naar de zandgrond. Er zijn zelfs nog beschermde stuifduintjes die 12.000 jaar geleden zijn gevormd (zie na knooppuntpaal. 30 hiervoor). We geraken steeds verder het kleigebied binnen via de Fort Ferdinandusweg. Waar mogelijk een afrastering gesloten is gebruiken we een betonnen overstapje aan de andere zijde van de dijk, maar de route gaat gewoon rechtdoor aan deze zijde, verderop nog zo'n overstapje. Waar we, nu al een poosje weer onverhard boven op de dijk gaan lopen, zien we weer een oude kreekrestant of een weel, waar vroeger een overstroming is geweest. Vlak voor de drukke weg ligt aan onze rechterhand fort Ferdinandus (F2). Even naar recht bevindt zich een picknickplaats, trouwens ook aan de overkant van de drukke weg waar de GR/LAW-tekens heen gaan. We volgen

HOE ER TE KOMEN

Auto: Westerscheldetunnel – Terneuzen – Axel – Koewacht; of via België: Antwerpen richting Brugge/Knokke = N49, afslag Kruisstraat, richting Axel, maar direct richting Koewacht, in de bebouwde kom nog even richting Axel (= via BB) tot op Nederlands grondgebied; parkeren bij de RK kerk van het Nederlandse Koewacht. (P)

Bus: NS naar Goes; Connexion buslijn 20 naar Terneuzen; Veolia buslijn 7 (soms een klein busje!) uitstappen bushalte Bonte Koe (BN 2) (oostwaarts, na ± 50 m rechtsaf); of uitstappen bushalte Emmabaan/Nieuwstraat (BN 1) na 0,7 km startpunt. Of NS naar Breda: Veolia buslijn 19 naar Hulst; Veolia buslijn 7 zie hierboven.

Via België: trein Antwerpen – Sint-Niklaas; Buslijn 44 van De Lijn naar Koewacht, uitstappen "centrum" Kerkstraat. (BB)

gelukkig maar even de parallelweg om zo vlug mogelijk linksaf te slaan, de Tweede Verkorting. Het gaat zelfs door tot de Achtste Verkorting verderop, wegen die ongeveer noord-zuid lopen door de polder, die de scheiding vormt tussen de linies van de Spanjaarden en de linies van de Staatsen. Even later weer onverhard, eerst langs en later in een bos. Midden in het bos een zandwinningput, ook al is de bovenlaag klei, het zand zit hier nog niet diep. Via een slingerpaadje onder de populieren bereiken we de Liniedijk.

Lees verder op pagina 14

OM TE LOPEN

LENGTE: Lange route 18,8 km, korte route 15,8 km. Het ommetje naar horeca Rode Sluis maakt de routes 1,2 km langer. Ongeveer 10 km is onverhard, afhankelijk van welk pad wordt gebruikt. (tussen 71 en 12 en tussen 91 en 82). Bushalte BN 1 maakt de routes 1,4 langer, voor bushalte BN 2 is dat 0,1 km, voor de Belgische bushalte nog geen 0,1 km.

KAART: Van de kaart "Langs Linies en Kreeken" is een voorlopige versie tijdelijk te downloaden via www.routesinzeeland.nl – wandelnetwerken, 2,4MB PDF. Als de uiteindelijke kaart beschikbaar is, is die alleen te koop via de VVV's of via bovenvermelde website. In totaal bestaat dit gedeelte van het Wandelnetwerk uit 165 km. met gele pijltjes gemarkeerde wandelwegen.

F = fort; B = bushalte; P = parkeren; kop en schotel = horeca; M = vlasmuseum.

INFORMATIE

Ieder voorjaar zijn, op steeds min of meer verschillende plaatsen, bollenvelden in bloei te zien, soms ook van lelies in de zomer. Ook steeds op andere plaatsen staan informatieborden, de zogenaamde gewassenborden, over de gewassen die op het land staan en wat er verder mee gebeurt. Geluidfragment: sms naar nr. 4422 mp3 vlas en je krijgt een verhaal over vlas. Geluid en beeld: www.beleefdekern.nl/Ziom3/Koewacht-Welkom.html, onderweg, o.a. bij het vlasmonument, bij de start, bevindt zich een stikker (licht groen) die op deze mogelijkheid wijst. We kunnen 12 vertelpunten oproepen, o.a. over: vlas, de grens, de forten en de legende van fort Moerspui.

Over de liniedijk en de forten

81 De wandelaars van de "korte rondte" gaan hier samen met ons verder. Ook de GR en LAW lopers volgen hierna met ons wit/ rood. Heel wat water aan onze rechterhand. Even asfalt.

80 Weer op de schelpen (honden verboden), langs een infobord van de Staats-Spaanse Linies bereiken we fort Livinus (F4). Zitplaats op het fort en een bankje op de Liniedijk. Onder aan de dijk een paalkampeerplaats met picknickplaats. Op fort Sint-Jacob (F5) met infobord wandelen we via het "binnenplein" (zitplaats) om het fort via de nep ophaalbrug weer te verlaten. Enkele overstapjes zorgen er voor, dat we niet op de verharde polderweg belanden, maar op de grasdijk kunnen blijven. Rond fort Sint-Joseph (F 6) met zitplaats maken we weer gebruik van een schelpenpaadje.

71 (Even naar rechts, op het einde van het onverharde, een uitgebreid informatiebord over de Staats-Spaanse Linies, zeer informatief!). Vlak voor de voorrangsweg aan de linkerzijde een infobord over de vlasnijverheid waarvan we hier nog wat zien staan = Vlasbedrijf Van Gremberghe.

Klooster "weg"

We steken een wat drukkere weg over (Bushalte Bonte Koe naar rechts). Kloosterweg, asfalt, maar we mogen direct achter het eerste huis het graspad gebruiken (markering wordt misschien aangepast) met de dijk aan de rechterhand. De boerderij die we zodoende aan onze linkerhand zien liggen geeft de plaats aan van het nonnenklooster Ter Haghen, in de 80-jarige oorlog totaal verwoest. In het eerste "gat" in de dijk een infobord over dat klooster, gericht op de asfaltweg.

12 Vanaf hier gaan we weer asfalt gebruiken. De naam Zandstraat spreekt weer al boekdelen!

11 Het bosje dat we rechts voor ons zien is fort Moerspui (F7) Dit fort moest even verder naar het zuiden de spuisluis beschermen die het water van het Belgische gebied moest spuien op het buitenwater, Roode Sluis, aan de Grote Kreek. Wie restaurant, eetcafé of camping wil bezoeken kan via 11 - 13 - 40 gaan of bij 41 rechtsaf, een mooi weggetje omzoomd door knotwilgen. We komen zodoende nog even te voet in het buitenland. De route gaat echter gewoon rechtdoor. We hebben ondertussen de Liniedijken achter ons gelaten.

Weer langs de grens

41 We nemen afscheid van de GR/LAW-tekens bij een grenssteen (hulpgrenspaal) en lopen rechtdoor nu een tamelijk kale polder in, eerst vlak langs de grens. Gelijk bij een dijk gaan we omhoog onverhard onderdoor de populieren. Waar we omlaag gaan kunnen we even rechtsaf omhoog naar grenspaal 292, in vroeger tijden werd deze eens afgezaagd voor de waarde van het "schroot". We hebben hier ook een mooi zicht over Pereboomsgat, ooit een onderdeel van de Zoute Vaart, zie begin van de route. De route gaat echter met een overstapje via privéterrein rechtdoor over een nieuw aangelegd dijkje. We steken een sloot met een klein bruggetje over en gaan de rand van een bos volgen. Op asfalt kan de route wat (onverhard) veranderd zijn.

22 We komen net niet bij grenspaal 291 en volgen een onverhard weggetje, over zandgebied, parallel aan de uitlopers van het Pereboomsgat, waar de grens door loopt. Een enkele keer kunnen we een glimp opvangen van het kerkortentje (1713 op de fundamenten van een eerder kapel uit 1689) van het Belgische Koewacht, hier zou zich ook een fort hebben bevonden (F8). Tot 1916 gingen ook de Nederlandse kerkgangers hier ter kerke. Waar we in de bebouwde kom van Koewacht scherp linksaf gaan kunnen we even rechtdoor naar grenspaal 289 (café en Belgische bushalte.)

31 Eindpunt, bankje, hoofdstraat verder naar het noorden vervolgen = bushalte + café + vlamuseum. ■

ARRANGEMENT

www.dewittewandelingen.nl

Via deze website kan een arrangement geboekt worden, dat op de zesde dag ook de forten aan doet. "De grenzen van het buitenland" Ze kunnen ook een arrangement op maat voor een ieder maken.

Tel. 06-51506139

Tussen fort St.Jacob en St.Joseph op de liniedijk

Overstapje bij Pereboomsgat

Ophaalbrug van fort Sint-Jacob

Wandelroute Koewacht/Fortenpad

de twee gemeenten) om bij al die ideeën eerder aansluiting te zoeken. In de praktijk betekende dat, dat in samenwerking met een ambtenaar namens de twee gemeenten en een grote groep fanatieke wandelvrijwilligers, die alles op kaart probeerden te krijgen, er al heel snel werk van werd gemaakt. Mijn eerdere ideeën vormden daar min of meer gedeeltelijk het uitgangspunt voor. De praktische uitwerking van palen zetten en markeringen aanbrengen kwam in handen van Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) (zoals elders in de provincie), weer met behulp van die grote groep vrijwilligers. Van eind juli tot bijna november 2010 is er twee dagen per week (in totaal soms wel met vier groepjes) flink aan gewerkt.

Inhoudiging

29 oktober 2010 was dan de grote dag voor Wandelnetwerk "Langs Linies en Kregen". Twee wethouders en een gedeputeerde mochten de handen uit de mouwen steken bij de laatste knooppuntpaal bij het natuurgebied Canisvliet bij De Baeckermat (restaurant en huiskamer van de boswachter). Op dat moment vond ook een unieke samenwerking plaats tussen GR (Grote Routepad - België) en LAW (Lange Afstand Wandelpaden - Nederland). Twee vrijwillige medewerkers van de twee organisaties plakten gezamenlijk de GR/LAW markering op de paal. Hierbij moet worden opgemerkt dat GR hier dezelfde tekens gebruikt als tussen LAW en de provincie was afgesproken (kleine markering op een groen schildje, richtingverandering zelfs anders dan GR gewend is!) De GR- en LAW-paden volgen zo veel mogelijk de tracés van het knooppuntensysteem.

De samenwerking (integratie) tussen WNZ (Wandelnetwerk Zeeland) en GR/LAW willen we in geheel Zeeland gaan toepassen. Dit om zo veel mogelijk het landschap te ontzien, omdat anders, door allerlei diverse markeringstekens en kleuren, dit toch wel wordt aangetast. Dit wordt ook op Zuid-Beveland al toegepast.

Ook het onderhoud en de controle vindt plaats door vrijwilligers, die zoveel moge-

lijk zelfstandig te werk gaan, de supervisie blijft wel in handen van SLZ. Ook hierbij weer integratie van GR/LAW en WNZ.

Onverharde paden

Bij de aanleg van het netwerk wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van onverharde paden, waar dat niet mogelijk is proberen we via het land van de boer een verbinding te maken – is op de meeste plaatsen niet eenvoudig en snel te regelen of vaak helemaal niet! Bij dit alles komt ook nog het werk aan bruggetjes, overstapjes, struiken inkorten enz. Het landschap wordt zo opengelegd door paden, maar het wordt tevens verfraaid door aanplant van knotwilgen, struiken, bomen (bijvoorbeeld hoogstam fruitbomen) e.d. In samenwerking met het waterschap kan zo hier en daar gebruik worden gemaakt van natuurvriendelijk oevers langs waterlopen.

Hoe verder in Zeeland?

WNZ "Langs Linies en Kregen" bestaat uit twee onderdelen. Voor het noordelijke deel wordt nu op geld gewacht, de kaarten liggen te wachten. In de gemeente Sluis en op Walcheren zijn de eerste palen gezet. Op Schouwen-Duiveland zijn de wandelrondjes ook al op kaart getekend.

Waarvan kunnen we genieten?

Zeeland met zijn dijken en polders, maar bij "Langs Linies en Kregen" gaat het toch vooral om Liniedijken uit de 80-jarige oorlog (1568 – 1648) waarbij we al of niet zichtbare resten tegen komen van aarden forten, die soms ook op een later tijdstip nog een rol hebben gespeeld. Deze "forten" worden ook wel aangeduid als schansen en redoutes, op sommige zal niet eens oorspronkelijk een gebouw hebben gestaan. We komen op de wandeling heel wat resten tegen, voornamelijk van de Spanjaarden, de Staatse forten liggen wat verder naar het noorden bij Axel. Tussen deze "vestingwerken" vinden we dan weer diverse kregen terug, die dikwijls zijn ontstaan doordat ze in die oorlogstijd het land onder water hebben gezet (geïnuundeerd). ■

Tekst: Chris Louwerse (copyright)
Foto's: Chris en Janny Louwerse

Wie kennis wil maken met dit "Landje Apart" moet zeker de wandelschoenen aantrekken en via een deel van het Wandelnetwerk "Langs Linies en Kregen" komen genieten van dit "geschonden" landschap. Velen weten niet dat langs de landsgrens in Zeeuws-Vlaanderen gewandeld kan worden door een zandgebied te vergelijken met de Kempen in Noord-Brabant. Zeeuws-Vlaanderen is niet enkel zeeleil!

Voortraject

Voordat in 2007 de beleidsnota "Wandelnetwerk Zeeland" van de provincie Zeeland verscheen had ik al op vraag van de gemeenten Sluis en Terneuzen allerlei rondwandelingen op kaart gezet. Hierbij nog geen rekening gehouden met de Boerenlandpaden (geld), die op dat moment nog niet bestonden. Oost Zeeuws-Vlaanderen zou volgens de provincie als één van de laatste gebieden aan de beurt zijn. Misschien door allerlei initiatieven/contacten vanuit de regio is door de provincie toch geld beschikbaar gesteld (samen met

Ontwikkelingen in de wandelregio West-Friesland

Een tegelpad in Onderdijk, tussen coniferen een kabouter op de po, een bruggetje over en de IJsselmeerdijk op en we kijken uit over Natuurontwikkelingsgebied de Vooroever bij Wervershoof. Veel vogels. Verderop langs het water zicht op zeilen voor Medemblik.

We lopen een van de eerste gemarkeerde rondwandelingen van wandelrouten netwerk West-Friesland. Landinwaarts in de Vlietlanden krijgen we een mooi uitzicht op de Vliet en Onderdijk. Kluten staan de zwabberen of houden furieus de kust vrij voor hun jongen. Markeerpaaltjes sturen ons over een dammetje een rimboebosje in, maar het blijkt een schiereiland omgeven door sloten. Mijn vriendin voelt zich genomen als we weer op dezelfde plek terugkeren. Ergens een eenvoudig loopbruggetje over de sloot, is dat een idee? Over een paar grote bruggen passeren we samen met fietsers 2 vaarten. Verderop blijkt er een kwakelbrug van wel 32 meter speciaal voor wandelaars gemaakt. Roosters maken duidelijk dat hier soms ook vee rond loopt. We passeren een aquaduct over een vaart. Eigen routekeuze voert ons langs gemaal de Vier Noorderkoggen weer naar de Vooroever en onze kabouter in Onderdijk, die al weer een grote behoefte moet doen.

Vooroeverdijkje

Een rode vlek regio

West-Friesland, de door de Westfriese Omringdijk omsloten streek tussen Alkmaar en Enkhuizen, als we er de nationale Wandelmonitor op naslaan zien we dat het een van de donkerste rode vlek-regio's van het land betreft. Waar het om wandelgelegenheid gaat bestaat er een grote discrepantie tussen vraag en aanbod. Het is een bijzonder landschap, maar een eilandenlandschap, gevangen in sloten en vaarten. Zonder polsstok kan het een doolhof zijn en op menig eiland voelt de eigenaar zich koning.

Men loopt er eerder omheen over de Westfriese Omringdijk-route, waar men niet verdwaalt maar zijn weg voor het grootste deel wel moet delen met ander verkeer. De ontwikkeling van een wandelnetwerk vraagt hier meer dan elders in het land. Draagvlak is er echter wél. De deelname van 450 mensen aan de dit jaar al weer voor de 3e keer door ijsclubs georganiseerde wandelversie van de Langereistocht, maakte dat dit jaar bijvoorbeeld weer duidelijk. Hoopvol is dat voor zo'n gelegenheid er ook boeren blijken te zijn die hun land open stellen. Dat is evenwel niet overal het geval.

Schaars aanwezige paden bedreigd

In dit blad kwam de streek verschillende keren in het nieuws omdat enkele van de er schaars aanwezige wandelpaden werden bedreigd. Over de Schagerwaardkade, de Zwarteweg en het kerkepad van Aartswoud werd en wordt tot bij de rechter strijd geleverd.

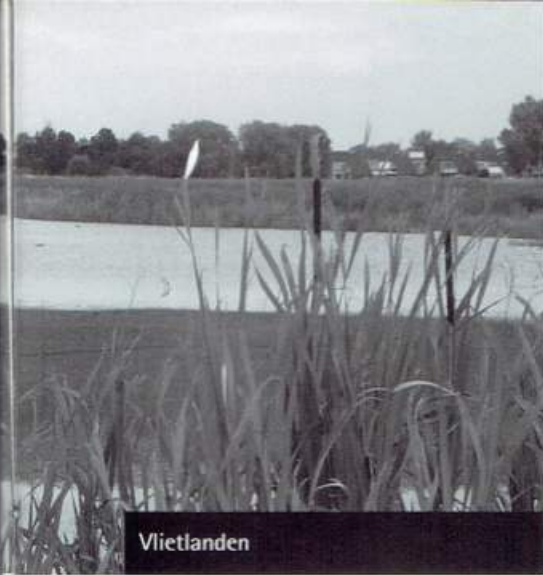
Voor de 3 km lange Schagerwaardkade leidde dat tot een afspraak tussen de gemeente Harenkarspel en Wandelnet, dat als van beroep wordt afgezien, de gemeente een alternatief zal ontwikkelen aan de andere kant van de vaart. (Hoe het daarmee staat is op dit moment onduidelijk).

De Zwarteweg, een door sloten begrensd 800 meter lang pad tussen Heerhugowaard en Oterleek werd door een nieuwe eigenaar doorgraven. Na veel maatschappelijke beroering sommeerde de gemeente de eigenaar het pad te herstellen. De juridische strijd die hierop volgde is in eerste instantie gewonnen door de gemeente, maar de zaak is nog niet volledig beklonken. Onder dreiging van een mogelijk beroep wil de eigenaar onderhandelen over een bijdrage van de gemeente. Van het kerkepad van Aartswoud besloot de gemeenteraad van Opmeer dit jaar het grootste deel (1200 meter) op te willen heffen. TeVoet ging hiertegen recent in beroep bij de bestuursrechter.

Nieuwe wandelroutes begin van wandelrouten netwerk

Ondanks deze strijdtönen worden de handen op andere momenten en plekken ook in elkaar geslagen. 26 juni werd in Onderdijk (gemeente Medemblik) een informatiepaneel onthuld dat startpunt is voor 4 nieuw gemarkeerde wandelroutes variërend in lengte van 2,7 tot 9,5 km. Het is één van twee startpunten, die het begin moeten zijn van het wandelrouten netwerk van Recreatieschap West Friesland, een samenwerkingsverband van de 7 oostelijke westfriese gemeenten. Aanwezig waren mensen en organisaties die een bijdrage leverden aan het initiatief, de gemeenten, het recreatieschap, Staatsbosbeheer, de agrarische natuurvereniging. Ook TeVoet Noord-Holland was onder de genodigden. TeVoet stond mede aan de wieg van dit

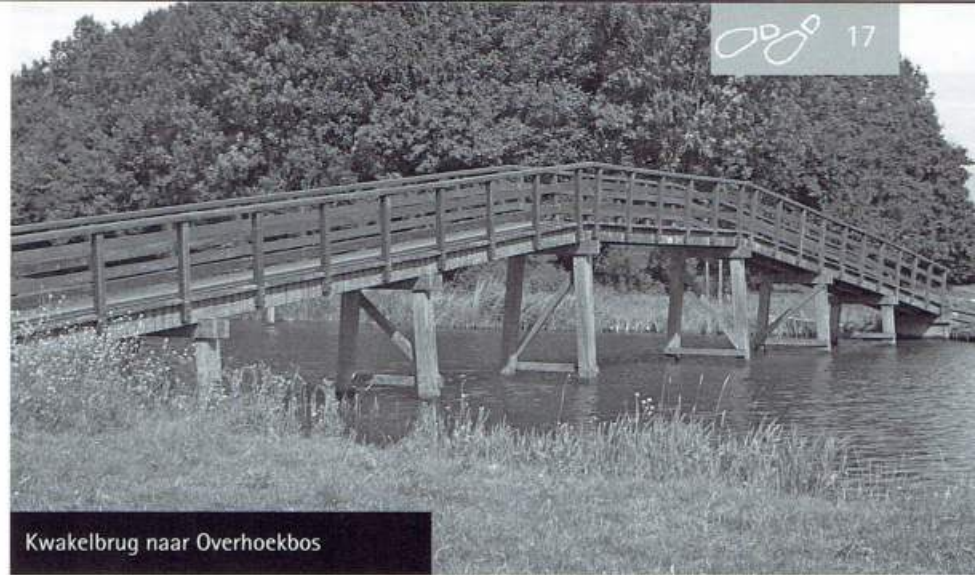
Vlietlanden

netwerk toen zij in 2005 bij de wethouder van Opmeer een schets presenteerde voor een wandelnetwerk, uitvloeisel van actiewandelingen die 2 jaar achtereen deze gemeente aandedden. De schets werd het uitgangspunt voor een breder en diepgaander inventarisatieonderzoek in het kader van de uitwerking van het landschapsplan West-Friesland onder supervisie van het recreatieschap waarbij ook de buurgemeenten Medemblik en Koggenland werden betrokken.

Dit in 2008 door Routewerk afgeronde onderzoek functioneerde als 'pilot' voor later onderzoek voor de overige deelnemende gemeenten van het recreatieschap. Buiten het werkterrein van het recreatieschap is nu intussen ook voor het meer westelijk gelegen gebied van Heerhugowaard en Langedijk het ontwerp voor een wandelnetwerk in afronding. Voor Schagen, Niedorp en Harenkarspel grijpt wandelbeleid nog terug op een grofmazig plan voor de Kop van Noord-Holland uit 2001. Dit ondergaat momenteel echter ook revisie en opwaardering.

Realisatie van het wandelroutenetwerk

Met het klaar komen van een netwerk-ontwerp is realisatie nog niet dichtbij. De opstellers van het rapport voor het Koggegebied (Opmeer, Medemblik en Koggenland) hielden de opdrachtgevers een tijdshorizon van 10 jaar voor. Oorzaak ligt in het gegeven dat voor een kwalitatief goed netwerk met een maasgrootte van ongeveer 3 tot 10 kilometer de fysieke infrastructuur nog onvoldoende aanwezig is. Voor de betreffende inventarisatie werd als kwaliteitscriterium gehanteerd dat een route buiten de bebouwde kom voor meer dan 50% over exclusief wandel terrein gaat en stukken niet-exclusieve verharde wandelroute niet langer zijn dan 2 kilometer aaneen (1/2 uur lopen).

Kwakelbrug naar Overhoekbos

De criteria voor de kwaliteit en maasgrootte leidden er voor het deelplan Koggegebied toe dat meer dan 1/3 van de ongeveer 400 km wandelnetwerk nog niet bestaande paden betreft, waarvan 89 kilometer over particuliere grond zou moeten gaan lopen. Ook werd geschat dat er zo'n 35 oeververbindingen nodig zouden zijn, waarvan 7 van meer dan 10 meter.

Netwerk bij Wevershoof

Nu zijn er dus de eerste paaltjes van het netwerk bij Wevershoof. We liepen het gele rondje van zo'n 8 kilometer. Ongeveer de helft bestaat uit exclusief wandelpad, voor het overige betreft het voornamelijk fietspad. De route loopt over publiek terrein en was in de omgeving al bekend als 'rondje pontje', hoewel het pontje inmiddels is vervangen door een brug. Nu is hij dus gemarkeerd, waarbij de wandelaars meer exclusiviteit wordt geboden door van het meest geplaveide pad af te wijken. De ontwerpers van het wandelroutenetwerk deden voorstellen voor verbetering die het exclusiviteitsgehalte o.a. middels een pontje naar 70% zou tillen. Zo ver is het nog niet, maar hopelijk komt het daar nog eens van want deze ook nu al landschapelijk aantrekkelijke en afwisselende wandeling smaakt naar meer.

Overige ontwikkelingen in West Friesland

Daar waar het (semi)publieke eigendom betreft zien we dat intussen ook op verschillende andere plaatsen gewerkt is aan de fysieke infrastructuur. Zo werden er in de gemeente Opmeer enkele bruggen geplaatst. Hiermee kreeg de wuiver van Hoogwoud een tweede toegang, ontstond er een exclusieve wandelverbinding vanuit Spanbroek naar de openbare wegenleggerpaden rond de Berkmeer en werden ook voorwaarden geschapen voor revitalisering van het kerkpad van Aartswoud... Buiten de plangebieden zien we dat gemeenten ook actief zijn. Schagen ontwikkelde al eerder een eigen netwerk (dat men nu kwalitatief wil opwaarderen), in Niedorp werden we vorig jaar werden we verblijd met het rondje De Rijd en recent legde de gemeente Harenkarspel de laatste hand aan een ommetjesnetwerk bij Valkkooog en Sint Maarten, voornamelijk over onverhard terrein. Dit laatste werd mogelijk dankzij medewerking van 3 boeren, 2 schapenhouders en het Hoogheemraadschap. Er kwamen 4 nieuwe bruggetjes en voor 2,5 km werd gebruik gemaakt van de boerenlandpadregeling. Laat dit voorbeeld navolging vinden. West-Friesland heeft meer dan Wogmeer en Berkmeer. ■

Jeroen Jacobse

Onderdijk naar Overhoekbos

Goeree Overflakkee hoort bij Zuid Holland

Om alle misverstand uit de wereld te nemen, het eiland GOF behoort tot de provincie Zuid-Holland. Het eiland heeft een agrarisch karakter (akkerbouw, bloembollen en bloemzaden) op de kleigrond en is aan de kust met duinen recreatief.

De sfeer op het eiland is rustig en gemoedelijk, doordat ver genoeg ligt van de hectische randstad. Er is een eigen dialect en een buitenstaander is een "overkanter". Lezers met cultuurhistorische interesse lezen het boek "Wandelingen over Goeree en Overflakkee in Grootvaderstijd" van J. Craandijk, uit 1878.

1e stap tot wandelrouten netwerk

In 2006 is een fietsroutenetwerk met knooppunten gerealiseerd. Er zijn veel deelroutes met als thema: kerken, bloemzaden en bloeiende akkerranden, molens, tulpen, vogelsspotten, etc.). Reeds toen gingen stemmen op over een regionaal wandelroutenetwerk.

In 2007 waren er de eerste contacten tussen de regiovertegenwoordiger van TeVoet en het Intergemeentelijk Samenwerkingsverband GOF (ISGO) over wandelroutes. Op het eiland zijn er voornamelijk wandelroutes in de kuststreek. Op de kleigrond (90% van het gebied) waren er maar twee routes die dateren uit de negentiger jaren, toen de provincie Z-H zelf nog wandelroutes maakte en uitgaf (Groene Netwerkroutes). Aan de zuidrand van Flakkee, langs de Grevelingen, loopt een LAW, het Deltapad. Als eerste stap op weg naar een wandelroutenetwerk zijn eind 2008 - begin 2009, door Landschapsbeheer Z-H, alle bestaande gemarkeerde wandelroutes gedocumenteerd en op kaart gezet in opdracht van het ISGO. In 2008 is door

het ISGO een Klankbordgroep wandelen ingesteld met vertegenwoordigers van een grote gemeente, de VV's, LTO, enkele wandelaars en TeVoet (Wandelnet).

Wandelroutenetwerk ontwerp

In het eerste half jaar van 2009 is door TeVoet Z-H, in opdracht van de provincie, een globaal wandelroutenetwerk ontworpen. In juni 2010 is de provinciale Nota Wandelnetwerk 2010 - 2020 door Provinciale Staten vastgesteld. Voor GOF is dit netwerk opgesteld samen met het ISGO en een wandelaar die veel terreinkennis heeft. Dit globale netwerk op GOF was grofmazig op het kleigebied en omvatte verbindende routes van kern naar kern en naar de nabijgelegen groene gebieden.

In opdracht van het ISGO heeft Landschapsbeheer Z-H dit netwerk gedetailleerd (met terrein onderzoek en gesprekken) en omgezet in een fijnmaziger ontwerp, met meer mogelijkheden voor lokale bij de woonkernen gelegde ommetjes.

Aandacht is gegeven aan cultuurhistorie, natuur en landschap, horeca, bestaande routes, afwisseling, etc. Begin 2010 was dit werk afgerond. In de regio en bij natuurbeheerders is er veel draagvlak.

Ontwerp goedgekeurd en realisatie aanbesteed

Op basis van dit gedetailleerde ontwerp zijn er begrotingen gemaakt en na goedkeuring door de gemeenten, zijn er subsidie aanvragen de deur uitgestuurd. Vanwege het beperkte provinciale budget omvat de aanvraag slechts een-derde deel (126 km) van het nieuwe netwerk. Dit subsidieverzoek is medio 2011 gehonoreerd. De 126 km bestaat uit de Omloop (een wandelroute over de dijken rondom het eiland) en een tweetal noord-zuid doorsteken, bij Dirksland en Nieuwe-Tonge.

De begroting is € 1111,-/km. Helaas is, zoals in alle ruil-verkavelde kleigebieden, het aandeel onverhard wandelpad beperkt. Boerenlandpaden, recreatiegebieden en groene vlekken in het akkerland, geven enige "verlichting". Ook de aanpassing van de provinciale wandelroutekaart aan het fijnmazige netwerk op GOF is goedgekeurd (de provinciale kaart is de basis voor subsidie toekenning).

Op dit moment wordt de aanbestedingsfase afgerond voor een contract met een bedrijf dat gaat zorgdragen voor de voorbereiding en begeleiding van de uitvoering in 2012. Dan zal ook de medewerking blijken van de particuliere grondeigenaars. Tevens worden gebruikersgroepen gevormd voor assistentie bij de uitvoering en die gaan zorgen voor het onderhoud van de wandelroutes. In alle fasen is TeVoet bij ontwikkeling en realisatie betrokken. De conclusie: een wandelroute is sneller bedacht, dan gerealiseerd! ■

Frans Meijdam

Land tussen duin en akker

Het mooie licht
De hoorbare stilte
Tussen akkers en zee, tussen duinen en bomen,
hier, dit land, dat verandert, omarmt
het bloed laat stromen.
Rustig omzien en vergeten, alleen nog proeven, ruiken,
het zout van de zee, het geurige gras
de bloeiende struiken.
Het kleine, het gewone, zo bijzonder,
neem het mee, laat nooit meer los,
dit lewetsbare wonder.
rust nog wat, blijf even nog dromen,
adem schoonheid in, laat licht en stilte
binnenkomen.

Gerda van Zijl

isgo

0-0-00

Wandelnetwerk

Klankbordgroep Wandelroutenetwerk Zuid-Holland

Voor de uitwerking van het Wandelroutenetwerk Zuid-Holland is medio 2010 een klankbordgroep door de provincie Zuid-Holland ingesteld. Hierin participeren o.m. het stadsgewest Haaglanden, Goeree-Overflakkee, Commissie Hoekse Waard, Regio Holland Rijnland, Bureau Drechtsteden, Regio Bureau Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en belangengroeperingen waaronder TeVoet, Veelzijdig Boerenland, ANWB. De klankbordgroep is voor de eerste maal bijeen geweest in september 2010. Tot nu toe hebben vijf bijeenkomsten plaatsgevonden, zowel reguliere bijeenkomsten als themabijeenkomsten.

De uitvoering van het wandelroutenetwerk wordt gerealiseerd door middel van subsidieverlening. De Subsidieregeling landelijk gebied is uitgebreid met een bepaling die als doel heeft het beter toegankelijk maken van het landelijke gebied in Zuid-Holland voor wandelaars door aanleg en inrichting van wandelroutes.

De randvoorwaarden die de provincie hanteert zijn:

- de route moet op de kaart van het wandelroutenetwerk Zuid-Holland staan;
- wie het eerst komt met een subsidieaanvraag wie het eerst maalt;
- 100 % subsidiebijdrage is mogelijk met een maximum van 200.000,00 Euro per project;
- het beheer en het onderhoud moeten belegd zijn;
- de bewegwijzering moet geregeld zijn (zie hieronder);
- de toegankelijkheid van de route;
- de route moet zoveel mogelijk onverhard zijn.

De opdracht van de klankbordgroep is als volgt:

1. Het inventariseren van de initiatieven uit de regio's aangaande realisatie van wandelroutes en verbetering van bestaande routes.
2. De provincie adviseren over voorstellen tot wijziging van de provinciale Wandelroutenetwerkkarta.

3. Bevorderen van kennis bij en coördinatie tussen de betrokken organisaties over algemene aspecten met betrekking tot het recreatief/toeristisch wandelen in Zuid-Holland.

Bewegwijzering

De eerste themabijeenkomst van de klankbordgroep ging over de bewegwijzering van wandelroutenetwerken in Zuid-Holland. Daarin kwam aan de orde of de bestaande bewegwijzering gehandhaafd of geïntegreerd moet worden in het nieuwe systeem en welk uniform bewegwijzeringssysteem moet worden gekozen. In de klankbordgroep is uiteindelijk gekozen voor een knooppuntensysteem. Indien wenselijk wordt de bestaande bewegwijzering gehandhaafd en zolang als gewenst meegenomen kan worden in het systeem. Als er geen bestaande bewegwijzering is, wordt met pijlen de richting naar het volgende knooppunt aangegeven. Routes lopen via knooppunten die uniform worden vormgegeven. De bewegwijzering is tweezijdig. Daarbij wordt gebruik gemaakt van kleuren van de provincie Zuid-Holland (geel en rood). Verder is een normblad opgesteld met de randvoorwaarden voor de bewegwijzering.

Eerste plannen ingediend

Inmiddels zijn subsidies toegekend voor het eerste deel (126 km) van het wandelroutenetwerk Goeree Overflakkee (200.000,00 Euro) en het wandelroutenetwerk door de Bollenstreek (100.000,00 Euro).

In de vergadering van de klankbordgroep van 14 juni 2011 hebben de regio Haaglanden en Goeree-Overflakkee plannen ingediend voor aanpassing en uitvoering van het wandelroutenetwerk. Van de zijde van TeVoet is kritisch gereageerd, omdat de vertegenwoordigers van TeVoet vonden dat te weinig informatie werd verstrekt om advies te kunnen uitbrengen. Bij de beoordeling van initiatieven ter uitvoering van het wandelroutenetwerk moeten volgens TeVoet kwaliteitscriteria worden gehanteerd, maar dat gebeurt helaas niet.

Door TeVoet is er herhaalde malen op gewezen dat het criterium dat de provincie hanteert: wie het eerst komt wie het eerst maalt, niet in het belang is van een kwalitatief goed wandelroutenetwerk.

In de vergadering van de klankbordgroep van 22 september jl. zijn de plannen van Goeree-Overflakkee en het stadsgewest Haaglanden nogmaals gepresenteerd. De plannen van Goeree-Overflakkee gaven geen aanleiding meer tot kritische opmerkingen. Te meer daar bleek dat bij de opstelling daarvan nauw is samengewerkt met een vertegenwoordiger van TeVoet, die ook bij de uitvoering wordt betrokken. De plannen van het stadsgewest Haaglanden gaven wel aanleiding tot kritisch commentaar. De vertegenwoordigers van TeVoet hebben vooral twijfel geuit over de voorgestelde wandelroutes door het Westland. TeVoet heeft aangeboden te participeren in de uitvoering van de plannen van het stadsgewest Haaglanden, om te bevorderen dat kwalitatief goede wandelroutes ontstaan.

De stand van zaken is nu dat de gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest Haaglanden nog moeten instemmen met de kosten van het project en het beheer van het wandelroutenetwerk, voordat overgegaan kan worden tot uitvoering daarvan. Toegezegd is dat TeVoet geïnformeerd wordt over de uitvoering van de plannen. ■

Bert de Boer

Boerenlandpad langs de Giessen

Wandelroute laat de Oude Hollandse Waterlinie herleven

Een wandelroute dwars door het Groene Hart

OHWL is dit oude Hollandse Waterliniepad of onverharde Hollandse Waterliniepad? Deze vraag kreeg ik op een bijeenkomst, waarin de plannen voor het pad werden gepresenteerd... Ongeveer $\frac{3}{4}$ van de wandeling van 50 kilometer is onverhard, maar OHWL staat voor oude Hollandse Waterliniepad.

De stichting Groene Hart en de vereniging TeVoet, hebben elkaar gevonden in het project Oude Hollandse Waterliniepad. De vereniging TeVoet zit in de Klankbordgroep Oude Hollandse Waterlinie en zo hebben we elkaar gevonden. Het Waterliniepad combineert namelijk onverhard wandelen door het landschap van het Groene Hart met de cultuurhistorische elementen van de Oude Hollandse Waterlinie. We hopen beiden dat de aandacht voor het landschap en voor het onverharde wandelen zal leiden tot behoud van zowel het landschap als de onverharde wandelinfrastructuur. In oktober 2010 is gestart met de voorbereidingen.

Waterlinie is enthousiast: 'Als we de wandelroute van beide linies kunnen koppelen, ontstaat een lange afstand wandelpad van circa 200 kilometer dat dit historische verdedigingswerk doet herleven'. Begin 2011 wordt in samenwerking met de Nieuwe Hollandse Waterlinie een ontwerp voor een uniforme bewegwijzering gemaakt.

Drie boerenlandpaden

In de route zijn drie boerenlandpaden opgenomen, waarover de wandelaar kan lopen. Op dit moment is één boerenlandpad nog niet toegankelijk, omdat er nog een brug moet worden aangelegd. Eén boerenlandpad is tijdens het broedseizoen niet toegankelijk, maar hiervoor is een goed alternatief voorhanden. Deze informatie is uitgebreid in de routebeschrijving opgenomen.

Opening op 4 november 2011 van het zuidelijk deel

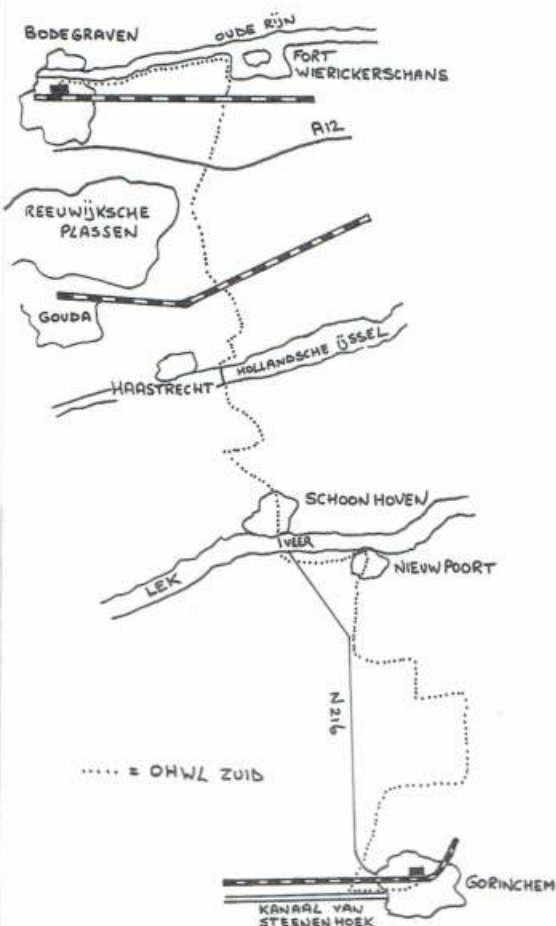
Op 4 november is het eerste deel met een lengte van circa 50 km tussen Bodegraven en Gorinchem opengesteld door de gedeputeerde van Zuid-Holland, Rik Janssen en de burgemeester van Gorinchem en Bodegraven, Piet IJssels en Christiaan van der Kamp. Dit gebeurde onder toezicht van soldaten van de Waterlinie die saluutschoten afvuurden en onder tromgeroef. Uitbreiding met een tweede deel, van Bodegraven naar Muiden, zou het logische vervolg moeten zijn om zo de hele oude Hollandse waterlinie te laten beleven. Het vaststellen van deze route zal nog wel de nodige hoofdbreken kosten omdat goede wandelinfrastructuur in dit noordelijke deel (nog) niet zo aanwezig is als in het zuidelijk deel.

Samenwerking TeVoet en Stichting Groene Hart

Leden van TeVoet, Eeffien Huizing en ondergetekende, hebben zorg gedragen voor het routeontwerp, de contacten met de grondeigenaren en het samenstellen van de routebeschrijving. Leendert Brand en Liesbeth Waller hebben zich aangemeld naar aanleiding van de oproep in het vorige nummer om de markering en het controleren van het deel Bodegraven - Schoonhoven van de route op zich te nemen. Het markeren van de route gebeurt met geel/ rood/ gele stickers, in de kleuren van de wandelroutes van de provincie Zuid Holland.

Aansluiting Nieuwe Hollandse Waterlinie In Gorinchem sluit, bij het toeristisch overstappunt Buiten de Waterpoort, de wandelroute aan op de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Directeur Arnold van Vuuren van het Projectbureau Nieuwe Hollandse

Stichting Groene Hart heeft het subsidietraject en vergunningtraject voor hun rekening genomen en gezorgd voor de informatie over de Oude Hollandse Waterlinie onderweg en op de website van stichting Groene Hart. Door deze samen-

werking zijn de sterke punten van beide organisaties gebundeld om tot deze route te komen.

Beschikbaarheid route informatie

De route is gratis te downloaden vanaf de website <http://oudehollandsewaterlinie.nl>. De Stichting Groene Hart maakt op de bebording gebruik maken van QR-codes, zodat wandelaars met een mobiele telefoon meer informatie over de wandelroute en de Oude Hollandse Waterlinie kunnen ontvangen. Suggesties of problemen met betrekking tot de route kunnen in 1e instantie bij de stichting Groene Hart in Woerden worden aangemeld. Deze schakelt zo nodig de routebeheerders in, zijnde de TeVoet leden.

De route kan (bijvoorbeeld) in twee dagen worden gelopen, Bodegraven –Schoonhoven en Schoonhoven – Gorinchem. O.a. in Schoonhoven, in Nieuwpoort en in Goudriaan zijn overnachtings- en horecamogelijkheden. Daarnaast zijn genoemde plaatsen allen te bereiken met openbaar vervoer, zie www.9292ov.nl. Bodegraven en Gorinchem per trein, Schoonhoven per bus uit Utrecht of Gouda, Nieuwpoort en Goudriaan per bus uit Gorinchem. Dit artikel is mede tot stand gekomen met gebruikmaking van een artikel van Marco Houtzager en Joke Kramer uit Groene Hart Leven, kwartaaluitgave van Stichting Groene Hart.

In ErUitGelicht op de laatste bladzijde zoemen we nog wat dieper op de route in, geïllustreerd met foto's van de route en van bezienswaardigheden op de route. ■

Rien van den Berg

De schutters laden om het pad met schoten te openen

Hannekemaaierspad uitgebreid

Het Hannekemaaierspad (HMP), dat loopt van Bourtange tot Bakkeveen, heeft onlangs een uitbreiding gekregen naar Lemmer (deel 2; zie www.stichtinghannekemaaierspad.nl). De hannekemaaiers liepen vanuit Duitsland naar Friesland en Holland tussen de 16e en de 20e eeuw om geld te verdienen omdat er in Duitsland te weinig werk was.

Het nieuwe traject

De site zegt over deel 2: 'Het traject van het Hannekemaaierspad in dit boekje loopt van Bakkeveen naar Lemmer. De route gaat langs enkele, soms bijna verlaten gebieden, waar grootschalig veen gewonnen is.

De tocht gaat over de oude zandruggen, waar Bakkeveen en Heerenveen op liggen. Het riviertje de Tjonger/Kuinder vormde in het verleden een belangrijke vervoersader, ook voor de Hannekemaaiers, die vaak per trekschuit reisden. Het eindpunt Lemmer was voor de turfvaart een belangrijke havenplaats. Hier stapten veel Hannekemaaiers van en op de boot.'

De route verkend

Een geregeld wandelgroepje, bestaande uit TeVoet leden uit diverse provincies, heeft besloten dit HMP-2 te gaan verkennen.

Als eerste route is een lijnwandeling gedaan van 13 km, van het Poepenkruis in Bakkeveen, door het bos De Slotplaats, dan over de Duurswouderheide en over Ald Duerswald naar Klein Groningen, vervolgens via Moskouwei en Moskoureed naar 't West bij Donkerbroek (vandaar naar Donkerbroek om met de bus terug te keren naar Bakkeveen).

Op 28 september en 3 oktober is deze lijnwandeling door Geesje en mij verkend

Duurswouder kerk

en we constateerden dat iets meer dan de helft onverhard is en dat het eerste deel, vooral over de Duurswouderheide een prachtig stuk is. De Moskouwei is 2 km lang en – rustig – asfalt: toch wel hard onder de voeten op den duur.

De boekjes zijn te bestellen bij de stichting Hannekemaaierspad, via www.stichtinghannekemaaierspad.nl. De routes, beschreven van oost naar west in de delen 1 en 2, hebben geen bewegwijzering in het veld. ■

Paul Wesselijs

Venster op IJsselmonde

De opengestelde grasdijk

Wandeling met een druipend venster, een humeurige koe, verloochening van cultuur, grienden, appelgebak, een grasdijk, grapje over golfen en vrijen en weerzien van oude bekenden op een regenachtige zondagmiddag in oktober.

De leden van het Wandeloverleg Zuid-Holland organiseren ca. vijfmaal per jaar een wandeling voor de TeVoet leden en belangstellenden in hun regio. Op 9 oktober 2011 stond het Buitenland van Rhoo in de picture. Het Buitenland is een eeuwenoud polderland met akkerbouw en grienden aan de Oude Maas, gelegen tussen Rhoo en Barendrecht. Ca. een jaar van te voren kies je een datum en dan is het hopen op goedgunstige weergoden. Die waren op de wandelzondag met vakantie naar het zonnige zuiden: alleen tijdens de koffiestop in het golfrestaurant was het droog.

Vooraf is er veel bekendheid gegeven aan de wandeling in TeVoet kringen en in de pers van de regio Groot-Rotterdam. Als organisator ben je benieuwd naar wie er komt wandelen. Het viel niet tegen! Zeven geharde TeVoeters waren aanwezig,

waaronder twee oude bekenden die vanuit Brabant weer waren teruggekeerd naar hun geboortegrond.

Vossenpad

Gewandeld is er over het Vossenpad. Een wandelroute (rondwandeling) van ca. 12 km. De route loopt over een oude zeedijk (grasdijk en boerenlandpad) en langs de Oude Maas door de grienden (stukje van het Grote Rivierenpad). Zie voor de beschrijving van de route en een kaartje, <http://www.polderdag-rhoo.nl>. Het Vossenpad is een initiatief van de agrariërs in het Buitenland.

Het Buitenland is een beladen gebied. De Provincie Z-H en de gemeente Albrandswaard (Rhoo en Poortugaal) zijn voorstander van verandering van dit poldergebied naar natte natuur en recreatie. Bewoners hebben zich altijd verzet, maar ook recent de Tweede Kamer, tegen deze transitie. Goede alternatieven van de bewoners zijn genegeerd.

Natuurorganisaties dromen over eigen inrichting. De verhouding tussen de overheden is zo slecht dat er bemiddeling nodig is. Inmiddels lijkt de bemiddelaar de kop van Jut te worden. Triest. Bij het venster lazen wij het streekmotto: "wie het polderlandschap verruilt voor nieuwe natuur, verloochent zijn afkomst en eigen cultuur". En dat zijn woorden om over na te denken. ■

Frans Meijdam.

Langs de golfbaan

Het venster op IJsselmonde

Activiteitenkalender

Voor de verschillende activiteiten van TeVoet wordt ook verwezen naar de agenda op de website van TeVoet, www.tevoet.nl. De verschijningsdata van Lopend Vuur passen niet altijd met de aankondigingen van wandelingen en activiteiten. In de agenda op de website worden ze alsnog opgenomen.

NIEUWJAARSWANDELING (1)

Reeuwijkse Plassen en de Wiericke verbonden

Start: Station Gouda-Goverwelle 11.00 uur
Afstand 13/20 km

Na een kop koffie in het Vaantje gaan we op verkenning naar de wandelverbindingen tussen het Reeuwijkse plassengebied en de Enkele Wiericke ook wel Prinsendijk genoemd. Het zijn er drie, alle drie verschillend van karakter, oud en nieuw. Ook belopen we een nieuw stukje wandelpad, dat TeVoet open heeft gekregen voor het Oude Hollandse Waterliniep pad. Na 13 km wacht de borrel op ons in Hekendorp. Daarna is er de keus tussen terug met lijn 180 naar Gouda NS of mee terug wandelen via de Steinse Tiendweg naar Goverwelle-NS.

Honden kunnen niet mee op deze wandeling.

Info: e.j.a.huizing@planet.nl

Opgave niet nodig

FIETS EN WANDELBEURS IN AMSTERDAM (2)

Zaterdag 11 en
zondag 12 februari 2012

Veel informatie over wandelen in binnen- en buitenland. TeVoet zal dit jaar niet deelnemen aan de beurs. Vragen over wandelmogelijkheden in Nederland die aansluiten bij de doelstellingen van onze vereniging kunnen te allen tijde worden gesteld aan een van de contactpersonen genoemd op bladzijde 2 van ons blad.

Auteur gezocht voor Hertog Limburgpad

Artikel over Hertog Limburgpad

Wie heeft het Hertog Limburgpad gelopen in het grensgebied van Belgisch en Nederlands Limburg met Duitsland of wil dit gaan lopen en wil bijdragen aan een artikel in Lopend Vuur? Meld je dan aan bij de redactie van Lopend Vuur.

ErUitGelicht

Oude Hollandse Waterliniepad

De route start bij Fort Wierickeschans. Op de parkeerplaats van het fort is een informatiebord over de Oude Hollandse Waterlinie, evenals op andere plaatsen op de route.

De Oude Hollandse Waterlinie stamt uit de jaren 1672-1673 toen het gewest Holland door de Fransen werd aangevallen. In die tijd was water het belangrijkste verdedigingsmiddel. Om de Franse legers tegen te houden werd een gebied tussen Muiden en 's Hertogenbosch onder water gezet. In het boek 'Het Cordon van Holland' waarin de waterlinie wordt beschreven, stelt oud-minister Gerda Verburg terecht: wat veel mensen niet weten, het water is ook onze bondgenoot.

We vervolgen de tocht over de Prinsenkade, genoemd naar Prins Willem III, richting Hekendorp. Ter hoogte van dit dorp passeren we de Goejanvervellesluis, de inlaat van rivierwater vanuit de Hollandse IJssel. Via Hekendorp kan men al wandelend door de polder tot aan het dorp Polsbroek lopen. In deze polder heeft een groot aantal molens gestaan die tijdens de Hollandse Waterlinie dienst deden bij de inundatie en daarna het droogmalen van de polders.

De wandeling gaat verder langs het riviertje de Vlist tot aan Schoonhoven. Het pad leidt langs de Koeneschans, een oud verdedigingswerk waarvan het grondpatroon nog duidelijk zichtbaar is. Vanaf het vestingstadje Nieuwpoort loopt het pad door de polders van de Alblasserwaard. Over graskades langs pittoreske riviertjes arriveren we tenslotte bij het station van Gorinchem. Ook op deze plek staat er een informatiebord over de Oude Hollandse Waterlinie.

